

บทที่ 2

ทฤษฎี แนวความคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทและความคาดหวัง

บทบาท (Role)

ได้มีนักวิชาการให้ความหมายเกี่ยวกับบทบาทไว้หลายท่าน พอจะยกมาเป็นสังเขป ดังนี้

Levinson (1971 : 11) ได้สรุปความหมายของบทบาทไว้ 3 ประการ

บทบาท : ปทัสถาน ความคาดหวัง ข้อห้าม ความรับผิดชอบ และอื่น ๆ

ที่มีลักษณะทำนองเดียวกัน ซึ่งผูกพันกับตำแหน่งทางสังคมที่กำหนดให้ บทบาทตามความหมายนี้ คำนึงถึงตัวบุคคลน้อยที่สุดแต่มุ่งที่การบ่งชี้หน้าที่อันควร

บทบาท : ความคิดเห็นของบุคคลผู้ดำรงตำแหน่งเอง ที่คิดและกระทำเมื่อดำรงตำแหน่งนั้น

บทบาท : การกระทำของบุคคลแต่ละคน ที่กระทำโดยให้สัมพันธ์กับโครงสร้างของสังคม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ แนวทางอันบุคคลพึงกระทำเมื่อตนดำรงตำแหน่งนั้น ๆ

Daniel R. Miller (1963, in H.C. Lindgren, 1973)

บทบาท : ตัวกำหนดพฤติกรรมของสมาชิกในกลุ่มชน ซึ่งบทบาทต่าง ๆ มีเกณฑ์ของมัน ซึ่งมีผลต่อพฤติกรรมทางสังคม

Mackonald and Schellenberge (1971 : 3)

บทบาท : ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และพฤติกรรมอันเป็นที่คาดหวังของสมาชิกในสังคมที่มีต่อบุคคลนั้น

Second and Backman (1964 : 454)

บทบาท : การมีปฏิสัมพันธ์(Interaction) ระหว่างพฤติกรรมที่คาดหวังของบุคคลสองฝ่าย ฝ่ายหนึ่งก็คือ ผู้ดำรงตำแหน่ง อีกฝ่ายหนึ่งคือ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับตำแหน่งนั้น

Harvighurst and Neugarten (1969 : 36)

บทบาท : นอกจากหมายถึงแบบแผนพฤติกรรมที่เหมือนกันของบุคคลที่ดำรงตำแหน่งเดียวกัน หรืออยู่ในสังคมเดียวกันแล้ว ยังหมายถึงแบบพฤติกรรมที่ผูกพัน หรือขึ้นอยู่กับความคาดหวังของสมาชิกอื่น ๆ ในสังคมด้วย

Young Kimball (1959 : 158)

บทบาท : หน้าที่ของฐานะตำแหน่งเมื่อบุคคลหนึ่งได้ดำรงตำแหน่งใด สิ่งก็ตามมากับตำแหน่งนั้นก็คือ การที่เขาจะต้องมีการปะทะสังสรรค์(Interaction) กับตำแหน่งอื่น ๆ สิ่งก็ตามมากับตำแหน่งอื่น ๆ เป็นเครื่องกำหนดสำหรับการดำรงฐานะตำแหน่งนั้น เรียกว่า บทบาท

สุชา จันทน์เอม และ สุรางค์ จันทน์เอม (2520 : 46)

บทบาท : เป็นสิ่งที่บุคคลในสถานภาพต่าง ๆ พึงกระทำ นั่นคือ เมื่อสังคมกำหนดสิทธิและหน้าที่ให้สถานภาพใดอย่างไรแล้ว บุคคลในสถานภาพนั้น ๆ จะต้องประพฤติหรือปฏิบัติตามหน้าที่ที่กำหนดไว้

กัญญา สาร (2520 : 283)

บทบาท : ความมุ่งหวังที่บุคคลอื่นคาดหวังบุคคลในตำแหน่งหนึ่งควรกระทำ หรือแสดงพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งออกมาในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง

อุทัย ทิรัญโต (2526 : 197)

บทบาท : เป็นแบบแห่งความประพฤติของบุคคลในสถานหนึ่งที่ตั้งมีต่อบุคคลหนึ่ง ในสถานะอีกอย่างหนึ่งในสังคมเดียวกัน

ไพบลีย์ ช่างเรียน (2515 : 28) ได้สรุปสาระสำคัญของบทบาทว่า

1. บทบาทมีประจำทุกสถานภาพ
2. วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีในสังคม เป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่ง

ในการกำหนดบทบาท

3. การที่บุคคลจะทราบบทบาทได้ต้องมีการขัดเกลาทางสังคม (Socialization)
4. บทบาทจริงที่บุคคลแสดงนั้นไม่แน่นอนเสมอไปว่า จะเหมือนบทบาท

ที่ควรจะเป็นไปตามบรรทัดฐานของสังคม และบทบาทที่บุคคลแสดงจริงนั้นเป็นผลของปฏิกริยาแห่งบุคลิกของบุคคลที่ครองสถานภาพร่วมกับบุคลิกของบุคคลอื่นที่มาร่วมพฤติกรรมและ เครื่องกระตุ้นต่าง ๆ ที่มีอยู่ในเวลาและสถานที่ที่เกิดการแสดงบทบาท

ทฤษฎีบทบาท (Role Theory)

ได้มีนักจิตวิทยาและนักสังคมวิทยาได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทไว้มากมายหลายท่านพอจะนำมาพิจารณาพอสังเขป ดังนี้

Merton's Role Theory

"บุคคลแต่ละคนจะต้องมีตำแหน่งและบทบาทควบคู่กันไปซึ่งไม่เหมือนกัน บทบาทจะมีมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับลักษณะของสังคมที่เขาสังกัดอยู่ ตลอดจนลักษณะของบุคคลในสังคมนั้น"

Good's Role Theory

"บทบาทคือ แบบแผนของพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่ของแต่ละบุคคล และบทบาทดังกล่าวควรเป็นไปตามข้อตกลงที่มีต่อสังคมนั้นๆ"

Guskin's Role Theory

"พฤติกรรมของบุคคลแต่ละคน คือผลที่ได้จากตำแหน่งทางสังคมของเขานั้นเอง และทฤษฎีบทบาทจัดเป็นข้อตกลงประการแรกที่สถาบันต่าง ๆ ในสังคมคาดหวังว่า บุคคลที่ได้รับตำแหน่งต่าง ๆ ควรปฏิบัติอย่างไรบ้าง"

Jonathan H. Turner (1982 : 349-351)

กล่าวถึงทฤษฎีบทบาทในเชิงทฤษฎีทางปฏิกรรมสัญลักษณ์นิยม (Symbolic Interactionism) ไว้โดยเปรียบเทียบเหมือนกับ "การเล่นละครบนเวที" (Dramaturgical Approach) ซึ่งจะประกอบด้วยลักษณะความคาดหวัง (Expectation) ทั่ว ๆ ไป 3 ประการคือ

1. ความคาดหวังจาก "บท" (Expectation from the 'Script') หมายถึง ภาวะความเป็นจริงต่าง ๆ ทางสังคม (Social Reality) จะสามารถเปรียบเทียบได้ เช่นกับ บทละคร (Script) ซึ่งประกอบด้วยตำแหน่งต่าง ๆ ทางสังคมมากมาย โดยมีบรรทัดฐาน (norms) เป็นตัวกำหนดว่าบุคคลควรจะมีพฤติกรรม เช่นใด ในสังคมกิจกรรมหรือการกระทำต่าง ๆ ทางสังคมจะถูกจัดระบบ และควบคุมโดยบรรทัดฐานที่แตกต่างกันไปตามสถานการณ์และเงื่อนไขทางสังคมที่แตกต่างกัน

2. ความคาดหวังจาก "ผู้ร่วมแสดงคนอื่น ๆ" (Expectation from other 'players') หมายถึง การที่สังคมมีบรรทัดฐานซึ่งเปรียบเทียบเหมือน Script ที่จะกำหนดบทบาทของบุคคลในความสัมพันธ์กันทางสังคมดังกล่าวแล้ว บุคคลในสังคมจึงต้องมีการสวมบทบาท (Role Taking) ซึ่งกันและกัน เพื่อที่บุคคลจะได้คาดหวังพฤติกรรมของบุคคลอื่นในสังคมที่แสดงออก และสามารถมีปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ที่ถูกต้องได้ตามความคาดหวังของสังคมและบุคคลอื่น ๆ

3. ความคาดหวังจาก "ผู้ชม" (Expectation from the 'Audience') หมายถึง เป็นความคาดหวังของบุคคล ในสังคมที่อยู่ในสถานภาพต่าง ๆ กัน ซึ่งจะต้องคาดหวังและสวมบทบาทของบุคคลอื่น เพื่อที่เป็น เครื่องนำทางไปสู่การปฏิสัมพันธ์ทางสังคมอย่างถูกต้อง และเป็นไปตามหลักเกณฑ์ซึ่งเป็นความคาดหวังร่วมกัน

Sarbin Theodore R. (1972 : 546)

ได้จำแนกลักษณะที่สำคัญของบทบาทออกเป็น 2 ประเภทคือ

1. ความคาดหวัง (Expectations) เป็นความคาดหวังของบุคคล ที่ตำแหน่งนั้น ๆ ว่าควรจะแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสมกับตำแหน่งนั้น ๆ อย่างไร

2. การแสดงบทบาท (Enactments) เป็นการแสดงบทบาทของบุคคล
ให้สอดคล้องกับบทบาทที่ถูกกำหนดไว้

Henry A. Murray (1968 : 416)

ความคาดหวัง (Expectation) : ระดับผลงานที่บุคคลกำหนดหรือคาดหวัง
ว่าจะทำได้ เพื่อให้บุคคลทำงานที่ตนเคยทำ และความคาดหวังนั้น เป็นระดับที่บุคคลปรารถนา
จะไปให้ถึง เป้าหมายที่กำหนดไว้ในการทำงานแต่ละครั้ง

และเขาได้กล่าวถึงบทบาทความคาดหวัง (Role Expectation) : ความคิดเห็น
ที่มีต่อบุคคลซึ่งอยู่ในตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่งทั้งกระทำหรือไม่กระทำ ดังนั้นบทบาทความคาดหวัง
นั้นจะออกมา ในรูปของการกระทำที่บุคคลคิดว่าควรทำตามสิทธิหรือหน้าที่ในตำแหน่งนั้น ๆ ที่
ตนครอบครองอยู่

กิติ ศักคานนท์ (2518 : 35-36)

การคาดหวังในบทบาทของบุคคล นอกจากจะคาดว่าบุคคลควรจะทำหรือไม่ควร
กระทำอย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว ยังมีความหมายรวมถึง เรื่องการคาดหวังว่า บุคคลนั้นควร
จะมีลักษณะอุปนิสัยอย่างไร ควรจะเป็นบุคคลแบบไหนอีกด้วย และในแนวความคิด เห็นนี้
Mac Donald and Schellenberg (1971 : 8-9) ได้กล่าวสนับสนุนว่า
บทบาทนอกจากจะแสดงให้ทราบถึงขอบเขตของตำแหน่งหรือพฤติกรรมที่สังคมกำหนดให้ทั้ง
ปฏิบัติในขณะที่ครอบครองตำแหน่งนั้น ๆ แล้ว ยังกล่าวรวมถึงคุณลักษณะของบุคคลผู้ดำรงตำแหน่ง
นั้น ๆ ด้วย ซึ่งอาจจะกล่าวโดยสรุปได้ว่า ความคาดหวังของบุคคลอื่นต่อบทบาทของผู้ดำรง
ตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่ง นอกจากจะมีอิทธิพลต่อการปฏิบัติบทบาทแล้ว ยังมีอิทธิพลต่อแรงจูงใจ
ความเชื่อ ความรู้สึกนึกคิด ทัศนคติ และค่านิยมของบุคคลผู้ดำรงตำแหน่งนั้นอีกด้วย (Krech
and Others, 1962 : 311)

จากทัศนะเกี่ยวกับความหมายของบทบาทที่นักวิชาการได้กล่าวมาข้างต้น พอจะสรุป
ความหมายของบทบาทโดยแยกพิจารณาได้ 2 ลักษณะดังนี้

1. การพิจารณาความหมายของบทบาทตามสถานการณ์ของผู้สวมบทบาท ซึ่งแบ่ง
ออกเป็น

1.1 บทบาทที่เกิดขึ้นตามสถานภาพโดยกำเนิด หรือสถานภาพที่ถูกกำหนด ให้เป็นพื้นฐานที่สังคมส่วนใหญ่ยึดเป็นหลัก สำหรับสถานภาพประเภทนี้ ได้แก่ เพศ อายุ ชาติกำเนิด เป็นต้น

1.2 บทบาทที่เกิดขึ้นตามสถานภาพที่ได้มาโดยการแต่งตั้ง หรือโดยความสามารถ เป็นสถานภาพที่บุคคลได้รับภายหลัง ได้แก่ สถานภาพทางการศึกษา ทางอาชีพ การสมรส เป็นต้น

การเรียนรู้บทบาทตามสถานภาพ ดังกล่าว ทำได้โดยการสังเกตจากผู้ที่มีวมบทบาทสถานภาพนั้นมาก่อน หรืออาจเป็นข้อกำหนดทางวัฒนธรรมของแต่ละสังคมที่คนในสังคมนั้นปฏิบัติสืบทอดกันมา อย่างไรก็ตามบทบาทเหล่านี้ อาจเปลี่ยนแปลง เมื่อสภาพของสังคม มีการเปลี่ยนแปลงไป

2. การพิจารณาบทบาทตามลักษณะของการแสดงบทบาท : ในระบบสังคมบุคคลต่างสังเกตบทบาทซึ่งกันและกัน และจะกำหนดหน้าที่ให้กับตนเองว่า ควรจะแสดงบทบาทหรือพฤติกรรมอย่างไร ในขณะที่เดียวกันก็คาดหวังว่าบุคคลที่อยู่ในตำแหน่งอื่น ๆ ควรแสดงบทบาทหรือพฤติกรรมเช่นไรด้วย ซึ่งการพิจารณาบทบาทในลักษณะนี้อาจแบ่งได้เป็น

2.1 บทบาทที่คาดหวัง (Role Expectation) Getzels and Others (1968 : 77) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับบทบาทที่คาดหวังว่า "ความคาดหวังนี้ย่อมแตกต่างกันไป เพราะคนเราต่างมีความคิดความต้องการต่างกันในระบบสังคมทุกชนิด พฤติกรรมทางสังคมของบุคคล ได้รับอิทธิพลมาจากความหวังของบุคคลประการหนึ่ง กับความต้องการส่วนตัวของตนเองอีกประการหนึ่ง" ซึ่งความเห็นดังกล่าวสอดคล้องกัน Second and Backman (1964 : 456) ที่กล่าวว่า "บทบาทที่คาดหวัง คือ การคาดหวังที่เกี่ยวกับบทบาทประเภทต่าง ๆ ซึ่งแต่ละคนจะคาดหวังบทบาทแตกต่างกันไป" กล่าวโดยสรุป บทบาทที่คาดหวังคือ บทบาทที่บุคคลที่อยู่ในตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่งในสังคม ถูกคาดหวังให้ปฏิบัติตามความประสงค์ของคนส่วนใหญ่ในสังคม

2.2 บทบาทที่ปฏิบัติจริง Gardon (1963 : 357) ให้คำนิยามว่า บทบาทที่ปฏิบัติจริง หมายถึง พฤติกรรมที่แต่ละบุคคลกระทำจริง ๆ ในการตอบสนองข้อกำหนดต่าง ๆ ในตำแหน่งที่เขากำลังครอบครองอยู่ โดยปกติจะมีช่องว่างที่เป็นความแตกต่างระหว่าง

บุคคล หรือแบบแผนในบทบาทที่ปฏิบัติจริง Mead (1950 : 273) อธิบายถึงองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติจริงว่า จะต้องประกอบด้วย

1. การรู้จักตนเอง
2. พฤติกรรมตามสถานการณ์ที่กำหนดให้ ซึ่งเหมาะกับการส่งเสริมฐานะของตนเอง
3. ภูมิหลังของการกระทำที่เกี่ยวข้องกับผู้อื่น ซึ่งใช้เป็นแบบอย่าง เพื่อให้การกระทำเฉพาะอย่าง เป็นไปในแนวทางที่ต้องการ
4. การประเมินผลการกระทำตามบทบาทด้วยตนเอง และโดยบุคคลอื่น

กล่าวโดยสรุป บทบาทที่ปฏิบัติจริง คือ พฤติกรรมที่บุคคลในตำแหน่งนั้นกระทำ

จากนิยามที่กล่าวมาทั้งหมด พอจะสรุปได้ว่า "บทบาท" มีความหมายทั้งในเชิงการคาดหวังเกี่ยวกับพฤติกรรม (Behavioral Expectation) ซึ่งเป็นการคาดหวังตามปทัสถาที่มีอยู่ (Normative Expectation) และในเชิงการกระทำพฤติกรรมจริง ๆ ซึ่งเรียกว่า การกระทำบทบาท (Role Performance) หรือพฤติกรรมบทบาท (Role Behavior) ความหมายตามนัยแรก อาจเรียกว่า บทบาทตามอุดมคติ (Ideal Role) ส่วนนัยหลังอาจเรียกว่า บทบาทที่ปรากฏจริง (Actual Role)

บทบาทตามอุดมคติ หรือบทบาทตามความคาดหวัง ก็คือ บทบาทที่อยู่ในระดับของความคิดส่วนบุคคลเท่านั้น คือคิดว่าจะกระทำ หรือ แสดงพฤติกรรมตอบสนองต่อสิ่งเร้าอย่างไร แต่ยังไม่ได้กระทำจริง ๆ

ส่วนบทบาทที่ปรากฏจริง หรือ พฤติกรรมบทบาทนั้น เป็นบทบาทที่อยู่ในระดับของการกระทำจริง ไม่ใช่เพียงระดับความคิดเท่านั้น

ทิตยา สุวรรณะชฎ (2510 : 4)

บทบาท : เป็นลักษณะของพฤติกรรมที่ถูกกำหนดโดยฐานะตำแหน่ง และยังได้แบ่งบทบาทออกเป็น "บทบาทตามอุดมคติ" (Ideal Role) หรือบทบาทที่ผู้ดำรงตำแหน่งทางสังคมควรปฏิบัติ และ "บทบาทที่ปฏิบัติจริง" (Actual Role) หรือบทบาทที่ผู้ดำรงตำแหน่งทางสังคมจะต้องปฏิบัติ โดยเขากล่าวว่า "บทบาทที่ปฏิบัติจริง" นี้เป็นผลรวมของ

- บทบาทตามอุดมคติ
- บุคลิกของผู้ดำรงฐานะตำแหน่ง
- อารมณ์ขณะแสดงบทบาท และอุปกรณ์ของผู้ดำรงตำแหน่งที่มีอยู่
- ปฏิภิกิริยาของผู้ที่เกี่ยวข้อง

อย่างไรก็ตาม ทิตยา สุวรรณชฎ ก็ได้สรุปฐานะตำแหน่ง และบทบาททางสังคมไว้ดังนี้คือ

1. มีสถานภาพ(Status) อยู่จริงในทุกสังคมและมีอยู่ก่อนที่ตัวคนจะเข้าไปครอง
2. มีบทบาทที่ควรจะเป็น(Ought-to-Role) ประจำอยู่ในแต่ละตำแหน่ง
3. วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีในสังคมนั้น ๆ เป็นส่วนหนึ่งซึ่งสำคัญในการกำหนดฐานะตำแหน่งและบทบาทที่ควรจะเป็น
4. การที่คนเราจะทราบถึงฐานะตำแหน่งและบทบาทนั้นได้มาจากสังคมกรรม (Socialization) ในสังคมนั้น ๆ
5. บทบาทที่ควรจะเป็นนั้นไม่แน่นอน เสมอว่าจะเหมือนกับพฤติกรรมจริง ๆ ของคนที่ครองฐานะตำแหน่งอื่น ๆ เพราะพฤติกรรมจริง ๆ นั้น เป็นผลของปฏิภิกิริยาของคน ที่ครองฐานะตำแหน่งที่มีต่อบทบาทที่ควรจะเป็นบุคลิกภาพของตนเองและบุคลิกภาพของผู้อื่น ที่เข้ามาร่วมในพฤติกรรมและเครื่องกระตุ้น(Stimulus) ที่มีอยู่ในเวลา และสถานที่ที่เกิดการติดต่อทางสังคม

ไพบูลย์ ช่างเรียน (2516 : 29-30)

บทบาท (Role) โดยทั่วไปอาจพิจารณาความหมายได้ใน 2 นัย คือ นัยแรก พิจารณาในด้านโครงสร้างสังคม(Social Structure) บทบาทหมายถึงตำแหน่งทางสังคมที่มีชื่อเรียกต่าง ๆ ซึ่งแสดงลักษณะโดยคุณสมบัติและกิจกรรมของบุคคลที่ครองตำแหน่งนั้น อีกนัยหนึ่งพิจารณาในด้านการแสดงบทบาทหรือการปะทะสังสรรค์ทางสังคม (Social Interaction) บทบาทหมายถึงผลเนื่องที่มีแบบแผนการกระทำที่เกิดจากการเรียนรู้ของบุคคลที่อยู่ในสถานการณ์แห่งการปะทะสังสรรค์นั้น (Socially Interacted)

ตามนัยแรกบทบาทเป็นการจำแนกชนิดของบุคคลในสังคมซึ่งถูกทำให้แตกต่างกันโดยคุณสมบัติและพฤติกรรมของเขาที่มีปทัสถาน บทบาทแสดงให้เห็นถึงการวิภาคกิจกรรมต่าง ๆ และลักษณะซึ่ง เป็นที่ยอมรับกันในสังคมของสมาชิกสังคม ตามนัยหลัง บทบาทเป็นวิธีแสดง

พฤติกรรมของบุคคลที่สังสรรค์กันนั้นว่าจะปฏิบัติต่อกันอย่างไร หรือคาดว่าผู้อื่นจะปฏิบัติต่อตนเองอย่างไร ซึ่งเมื่อพิจารณาารวมกันทั้งสองนัยแล้วบทบาทจึง เป็นตัวกลางระหว่างสังคมกับบุคคลแต่ละคนที่อยู่ในสถานการณ์ ซึ่งพฤติกรรมของเขากลาย เป็นแนวทางปฏิบัติของสังคม ดังนั้น สังคมจึงต้องมีการวางรูปแบบของบทบาทที่ควรจะเป็น (Ought to Role) เอาไว้ เมื่อสถานภาพ (Status) เป็นที่รวมแห่งสิทธิและหน้าที่แล้ว บทบาทก็เป็นลักษณะที่เคลื่อนไหว (Dynamic) ของสถานภาพคือ การใช้สิทธิ และหน้าที่ให้บังเกิดผลนั้นคือ สถานภาพแสดงให้ทราบว่าบุคคลนั้นเป็นใคร

จากแนวคิดข้างต้นพอจะสรุปเรื่องของ "บทบาท" ได้ดังนี้

"ทฤษฎีบทบาท เน้นให้เห็นว่า บทบาทคือ การปฏิบัติหน้าที่ตามตำแหน่งหรือสถานภาพของบุคคล ซึ่งเป็นไปตามความคาดหวังของสังคมหรือบุคคลทั่วไป ถ้าตำแหน่งหรือสถานภาพเปลี่ยนไปบทบาทก็จะเปลี่ยนตามไปด้วย และถ้าบุคคลใดในสังคมมีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคมมากขึ้นเท่าใด บทบาทก็จะเพิ่มมากขึ้นเท่านั้น"

อย่างไรก็ตาม บทบาทหรือการปฏิบัติหน้าที่ย่อมขึ้นอยู่กับบุคคลที่ดำรงตำแหน่งนั้นๆ ด้วย กล่าวคือ บุคลิกภาพของผู้ดำรงตำแหน่งมีความสำคัญมาก เช่น ผู้บังคับบัญชาบางคนมีบทบาทนุ่มนวล ส่วนบางคนมีบทบาทเด็ดขาด เผด็จการ เป็นต้น

ในสังคมที่ดี บทบาททุกบทบาทควรมีตำแหน่ง และตำแหน่งทุกตำแหน่งควรมีบทบาท มิฉะนั้นก็เป็นการสูญเสียพลังงานที่สำคัญโดยเปล่าประโยชน์ในสังคม ดังนั้นมีบางสังคมที่ไม่เจริญเท่าที่ควร เพราะมีตำแหน่งที่ไม่มีบทบาท หรือมีบทบาทที่ไม่มีตำแหน่ง

บทบาทและหน้าที่ของสื่อมวลชนส่งเสริมเผยแพร่

บทบาทและหน้าที่ของสื่อประเภทต่าง ๆ โดยทั่วไปนั้นมีมากมาย เช่น ให้ข่าวสารความรู้ ให้การศึกษา การพัฒนาสังคม ในการช่วยเป็นตัวกลางที่จะแสดงออก และถ่ายทอดความนึกคิด และศิลปวิทยาการต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมีบทบาททางด้านจิตวิทยาสังคม คือ ช่วยสร้างความผูกพันของคนในสังคม ให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างเข้าใจกัน และช่วยในการพักผ่อนหย่อนใจให้สมาชิกในสังคมได้รับความเพลิดเพลิน

ในงานด้านส่งเสริมและเผยแพร่ นั้น สื่อก็มีบทบาทและหน้าที่ที่สำคัญยิ่งต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ ด้วยเช่นเดียวกัน ช่วยให้การเปลี่ยนแปลงนั้นมีประสิทธิภาพ และได้ผลสมบูรณ์ด้วยเวลาที่รวดเร็ว บทบาทและหน้าที่ของสื่อต้องงานส่งเสริมเผยแพร่ นั้น พอสรุปได้ดังต่อไปนี้

1. สื่อมีบทบาทและหน้าที่ในการช่วยกระจายข่าวสารต่าง ๆ ไปยังบุคคล หรือกลุ่มบุคคลหรือองค์การ ซึ่งเป็นเป้าหมายของงานส่งเสริม เผยแพร่นั้น ทั้งในรูปแบบของสื่อที่ใช้กับการสื่อสารระหว่างบุคคล และสื่อมวลชน ทำให้ข่าวสารนั้นแพร่กระจายไปอย่างรวดเร็วทันเวลา และประชาชนมีชุดาที่สว่างกว้างไกลออกไป
2. สื่อทำหน้าที่ในการปลุกเร้าให้เกิดความสำนึก ความร่วมมือกันสร้างความสัมพันธ์กันในการพัฒนาชุมชน และประเทศชาติ สร้างความเข้าใจร่วมกันของบุคคลกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมร่วมมือกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น การสร้างความร่วมมือในด้านต่าง ๆ จำเป็นต้องอาศัยสื่อเป็นตัวเร่ง
3. สื่อมีบทบาทและหน้าที่ในการให้การศึกษากับประชาชน เป็นการยกระดับความรู้ให้สูงขึ้น ให้สามารถนำความรู้ไปประกอบอาชีพ การให้การศึกษานี้สื่อจะมีหน้าที่ในการให้ทั้งข่าวสาร และถ่ายทอดนวัตกรรม และเทคโนโลยี ตลอดจนความรู้ความเข้าใจในสาขาต่าง ๆ ไปสู่กลุ่มชนในระดับต่าง ๆ กัน ทั้งในระดับบุคคล กลุ่ม และมวลชน ตามแต่โครงการ ในการส่งเสริม เผยแพร่ เพื่อยกระดับมาตรฐานการครองชีพ และความเป็นอยู่ให้สูงขึ้น
4. สื่อมีบทบาทและหน้าที่ในการแลกเปลี่ยนข่าวสารกับเพื่อให้เกิดการถ่ายทอดวิชาการ และประสบการณ์ต่าง ๆ ถึงแม้ว่าบุคคลนั้นจะอยู่ห่างไกลกันเพียงใดก็ตาม

สื่อในการดำเนินการประชาสัมพันธ์ (The Tools of Communication)

การใช้สื่อในการประชาสัมพันธ์นั้น จะต้องใช้อย่างมีความมุ่งหมาย หรือมีวัตถุประสงค์ คือเมื่อใช้แล้วต้องให้เกิดผลทางบวก ได้รับการสนับสนุนหรือสร้าง เสริมวัตถุประสงค์ของการประชาสัมพันธ์ด้วย

การใช้สื่อในการประชาสัมพันธ์ มีความมุ่งหมายให้วัตถุประสงค์ของการประชาสัมพันธ์ บรรลุผล คือ

1. การใช้สื่อเพื่อเป็นเครื่องมือช่วยในการเผยแพร่(Publicity)

แจ้งความ, เสนอข่าว (News) ประกาศ(Declaration) ให้ความการศึกษา (To educate) เพื่อแจ้งข่าวคราว(To inform) ให้ความรู้ (Knowledge) ให้ความเข้าใจ(Understanding) ฯลฯ ที่ดี ที่ถูกต้องแก่ประชาชน เพื่อจูงใจ และให้เกิดความร่วมมือสนับสนุนการดำเนินงานของสถาบัน
2. ใช้สื่อต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ สร้างเสริมความรู้ความเข้าใจ ฯลฯ อันดี และความสามัคคี ความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในหน่วยงาน
3. ใช้สื่อเพื่อเป็นการสื่อสาร การฟัง หรือทำข่าวสะท้อนกลับ(Feed Back) ของประชาชนในรูปของประชามติ เกี่ยวกับการดำเนินงานของสถาบัน และในเรื่องอื่นๆ เพื่อปรับปรุงแก้ไขการดำเนินงาน
4. ใช้การพูด การเขียน ก็เพื่อกระตุ้นให้เกิดความเชื่อ และมุ่งหวังที่จะให้มีหรือเกิดการกระทำ เป็นต้น

ทฤษฎีการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจ(Uses and Gratifications)

ทฤษฎีนี้เป็นทฤษฎีที่ให้ความสนใจ เกี่ยวกับหน้าที่ของสื่อสารมวลชนในการให้บริการแก่ผู้ใช้สื่อ โดยเปลี่ยนความสนใจจากความตั้งใจของผู้สร้างสารมาเป็นความตั้งใจของผู้ใช้สื่อ

ในปี 1973 Katz และคณะ ศึกษาข้อมูลและรวบรวมได้เป็นองค์ประกอบที่เป็นมาตรฐานวัดความต้องการทางด้านจิตใจ และสังคมมนุษย์ขึ้นได้แก่

1. Mode คือลักษณะการของความต้องการ เช่น
 - ก. ต้องการให้เพิ่มมากขึ้น
 - ข. ต้องการให้ลดน้อยลง
 - ค. ต้องการให้ได้มา
2. Connection คือจุดประสงค์ของการติดต่อของบุคคลต่อสื่อภายนอก คือ
 - ก. การติดต่อเพื่อรับข่าวสาร ความรู้

- ข. การติดต่อเพื่อความพอใจ เพื่อประสบการณ์ทางอารมณ์
- ค. การติดต่อเพื่อความ เชื่อถือ ความมั่นใจ ความมั่นคง และสถานภาพ
- ง. การติดต่อเพื่อ เชื่อมโยงความสัมพันธ์

3. Referent คือบุคคลหรือสิ่งภายนอกที่มนุษย์โยงการติดต่อไปสู่ ได้แก่

- ก. ตนเอง
- ข. ครอบครัว
- ค. เพื่อนฝูง
- ง. สังคม รัฐบาล
- จ. ขนบธรรมเนียมประเพณี
- ฉ. โลก
- ช. สื่อภายนอกอื่น ๆ ที่มีความหมายน้อยลง

โครงสร้างมาตราวัด(Rating Scale) ระดับของการตระหนักในความสำคัญของความต้องการแต่ละอย่างของบุคคล(Individual's Need Salience) โดยใช้มาตราวัด 4 ระดับคือ ความต้องการ (1) สำคัญมาก (2) สำคัญพอใช้ (3) ไม่ค่อยสำคญนัก (4) ไม่สำคัญเลย

นอกจากนี้ Katz และคณะได้วัดระดับความพึงพอใจ(Gratifications) ที่ผู้รับสารได้รับจากสื่อประเภทต่าง ๆ โดยใช้วิธีการคล้ายคลึงกัน คือ สร้างมาตราวัดความพอใจที่สื่อมวลชนแต่ละประเภท ได้แก่ โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ หนังสือและภาพยนตร์ ให้แก่ผู้รับสารว่าสามารถช่วยในการสนองความต้องการที่จะรับรู้ข่าวสารความเป็นไปได้ อย่างไร (1) ช่วยได้มาก (2) ช่วยได้พอควร (3) ไม่ค่อยช่วยนัก (4) ไม่ได้ช่วยเลย และหากสื่อเหล่านี้ไม่ให้ความพอใจตามต้องการแล้ว มีอะไรบ้างที่สนองความต้องการ เหล่านั้นได้

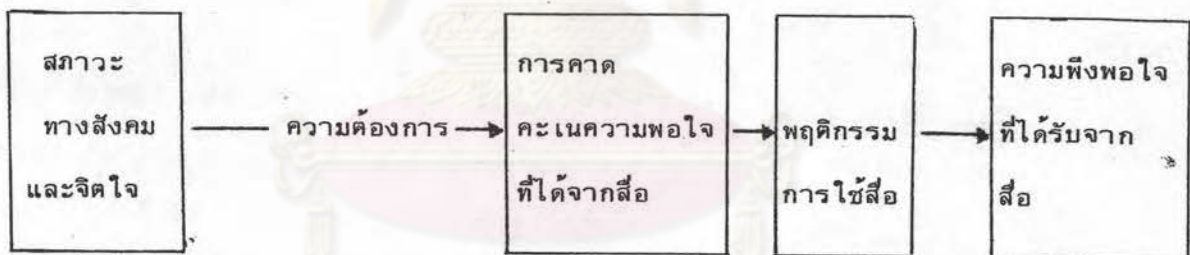
อีกทั้งKatz และคณะพบว่า สื่อมวลชนช่วยในการสนองความต้องการที่จะหนี(Escape) จากสภาพ เป็นจริงได้ดี และคนที่ให้ความสำคัญต่อความต้องการรักษา สถานภาพของรัฐให้มั่นคงมักจะเห็นว่า สื่อช่วยในการสนองความต้องการนี้ได้ดี

ปี 1974 Katz และคณะ ได้สรุปแบบแผนการศึกษาสื่อเหล่านี้ว่า "การศึกษากาการใช้สื่อเพื่อประโยชน์และการได้รับความพึงพอใจคือ การศึกษาเกี่ยวกับ (1) สภาวะของสังคมและจิตใจที่มีผลต่อ (2) ความต้องการของบุคคลซึ่งนำไปสู่ (3) การคาดคะเนเกี่ยวกับ (4) สื่อและแหล่งที่มาของสาร การคาดคะเนนั้นนำไปสู่ (5) ความแตกต่างกันในการใช้สื่อและพฤติกรรมอื่น ๆ ของแต่ละบุคคล ยังผลให้เกิด (6) ความพอใจที่ได้รับจากสื่อ และ (7) ผลอื่น ๆ ที่บางครั้งมิได้คาดหมายมาก่อน"

ซึ่งอธิบายได้เพิ่มเติมว่า สภาวะของสังคมและจิตใจที่แตกต่างกันก่อให้เกิดมนุษย์มีความต้องการแตกต่างกันไป ความต้องการที่ต่างกันนี้ทำให้แต่ละคนคาดคะเนว่า สื่อแต่ละประเภทจะสนองความพอใจได้ต่างกันออกไปด้วย

แบบจำลองการใช้สื่อเพื่อสนองความพอใจ

Katz และคณะ (ปี 1974) ได้สร้างแบบจำลองเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ และพึงพอใจดังนี้

สื่อมวลชน (Mass Media)

แนวคิดเกี่ยวกับสื่อมวลชน

สื่อมวลชน (Mass Media) เป็นคำที่ใช้ในความหมายของสื่อที่กำหนดลักษณะเฉพาะของผู้รับสารที่เป็นมวลชน(Mass) ซึ่งไม่สามารถนับจำนวนได้แน่นอน ไม่มีขอบเขตจำกัดแน่นอน และที่สำคัญคือ ไม่สามารถสังเกตปฏิกิริยาของผู้รับได้โดยทันที สื่อมวลชนจะเกี่ยวข้องกับการติดต่อ(Communication) หรือการส่งข่าวสาร ความคิดเห็น ประสพการณ์ และทำที่ซึ่งกันและกันได้ ซึ่งสื่อมวลชนที่กล่าวถึงในที่นี้ได้แก่ โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ และนิตยสาร

Harold D. Lasswell (1948 : 37-51) ได้กำหนดหน้าที่ที่สำคัญของ
สื่อมวลชนไว้ 3 ประการคือ

1. สอดส่องระวังระไว เกี่ยวกับสิ่งแวดลอม
2. ประสานส่วนต่าง ๆ ในสังคม เพื่อแสดงปฏิกิริยาตอบสนองสิ่งแวดลอม
3. ถ่ายทอดมรดกทางสังคมจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนรุ่นหลัง ๆ

Wilbur Shramm (1964 : 39-40) Charles R. Wright (9) ได้เพิ่ม
เดิมนหน้าที่ประการที่ 4 ของสื่อมวลชนคือ

4. หน้าที่ในการให้ความบันเทิง

ในปัจจุบันสื่อมวลชนได้มีความสำนึกในหน้าที่ของตนเองมากขึ้น เนื่องจากการที่
สื่อมวลชนมีบทบาทในหลายรูปแบบ และนอกจากนี้ยังเป็นขอบข่ายงานที่กว้างขวางสามารถ
เข้าถึงมวลชนได้ในเวลาอันรวดเร็ว โดยที่สื่อมวลชนเป็นการสื่อสารทางเดียว โอกาสที่
จะรู้ถึงปฏิกิริยาโต้ตอบของประชาชนมีน้อยมาก ซึ่งอาจจะได้จากการสำรวจความคิดเห็น
การสำรวจหรือจัดอันดับความนิยม

ด้วยเหตุนี้ จึงมีการสำรวจ ประเมินคุณค่า และวิจารณ์สื่อมวลชน การแสดง
ความคิดเห็น รวมทั้งทำการศึกษาวิจัย เพื่อทำให้เข้าใจถึงลักษณะการสื่อสารมวลชน บทบาท
และอิทธิพลที่มีอยู่แล้ว และที่กำลังจะเกิด ซึ่งบทบาทของสื่อมวลชนนั้นนับวันจะยังมีอิทธิพล
ต่อมวลชนมากขึ้น ดังที่ Wilbur Schramm (1969 : 144) ได้กล่าวว่า "สื่อมวลชน
เป็นเครื่องมือของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เป็นเครื่องมือในการให้บริการ เพื่อสนับสนุน
การพัฒนาประเทศ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่สื่อมวลชนสามารถช่วยให้บรรลุวัตถุประสงค์
ได้คือ การเปลี่ยนไปสู่ชนบทรรมนิยม และวิธีปฏิบัติใหม่ และในบางกรณีก็เปลี่ยนไปสู่
ความสัมพันธ์ทางสังคมที่ต่างไปจากเดิม แต่ก่อนที่จะมีการเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมเหล่านี้
จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากในทัศนคติ ความเชื่อ ความชำนาญ และบรรทัดฐานของ
สังคมเสียก่อน

การสื่อสารมวลชนมีอิทธิพลในการที่สามารถให้ความรู้ และแนวคิดได้มากขึ้น
แต่โทษ หน้าที่ของสื่อมวลชนมีแค่ไหนและคืออะไร เป็นเรื่องที่แต่ละคนจะคิด แต่สิ่งที่จะได้

รับความสนใจอย่างมากก็คือ การเผยแพร่ข่าวที่เป็นความจริง และการให้ความบันเทิง ส่วนหน้าที่ประการสำคัญประการแรกก็คือ การเผยแพร่ข่าวสารนั้นก็จะเป็นในเรื่องของการเสริมสร้างให้เกิดความเข้าใจหลังจากที่ให้ข้อเท็จจริงมาแล้ว โดยที่จะต้องมีการควบคุมคุณภาพ ปริมาณ และขอบเขตของสิ่งที่จะนำมาเสนอ

บทบาทและหน้าที่ของสื่อมวลชนในสังคมมีมากมาย เพราะสื่อมวลชนเป็นตัวกลางที่จะแสดงออกและถ่ายทอดความนึกคิด และศิลปวิทยาการทั้งหลายให้คงอยู่ และสืบทอดต่อไป นอกจากนี้หน้าที่ของสื่อมวลชนยัง เปรียบเสมือนคนเฝ้ายาม (Gatekeeper) ต้องคอยเฝ้ารับใช้ประชาชน รับผิดชอบสังคม ตลอดเวลาในฐานะที่เป็นผู้กระจายข่าวสาร ความรู้ ความคิด เห็นและประสบการณ์ใหม่ ๆ ตลอดจนการให้ความบันเทิงแก่ประชาชน (สมภพ รัตนพันธ์, 2523)

Denis McQuail (1983) ได้กล่าวถึงความคิดพื้นฐานห้าประการเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ "ที่พึงประสงค์" ของสื่อมวลชนต่อสังคม ไว้ว่ามีดังต่อไปนี้

1. การให้ข่าวสาร (Information)

- การให้ข่าวสาร เกี่ยวกับ เหตุการณ์ และสภาพการณ์ในสังคมและในโลก
- บอกให้ทราบถึงสัมพันธ์ภาพแห่งอำนาจ
- ช่วยส่งเสริมให้เกิดนวัตกรรม การปรับตัว และความก้าวหน้า

2. การประสานสัมพันธ์ (Correlation)

- อธิบาย แคลความ และวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับความหมายของเหตุการณ์ และข่าวสาร
- ให้ความสนับสนุนแก่อำนาจหน้าที่และปทัสสถานที่ยอมรับกันแล้ว
- ทำให้เกิดการสังคมประภิด (Socializing)
- ประสานกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคมเข้าด้วยกัน
- ทำให้เกิดความยินยอมพร้อมใจกัน (Consensus)
- จัดระเบียบก่อนหลัง และบอกให้รู้ว่าสถานการณ์ทางสังคมอะไรสำคัญกว่าอะไร

3. ความต่อเนื่อง (Continuity)

- แสดงออกซึ่งวัฒนธรรมหลัก และยอมรับวัฒนธรรมรอง รวมทั้งพัฒนาการของวัฒนธรรมใหม่

-ก่อให้เกิดและธำรงไว้ซึ่งค่านิยมพื้นฐานของคนทั่วไป (Commonality of Values)

4. ความบันเทิง เริงรมย์ (Entertainment)

-ให้ความสนุกสนาน เพลิดเพลิน และวิธีการพักผ่อนหย่อนใจ

-ลดความตึงเครียดทางสังคม

5. การระดมสรรพกำลัง (Mobilization)

-รณรงค์ด้านการเมือง สงคราม การพัฒนา เศรษฐกิจ การทำงาน

การศาสนา เพื่อวัตถุประสงค์ของส่วนรวม

ส่วนทัศนะของนักวิชาชีพ หรือผู้ปฏิบัติงานด้านการสื่อสารมวลชนเอง บทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชนที่พึงประสงค์ก็ยังคงแตกต่างออกไปอีก แม้ว่าส่วนใหญ่จะยังอยู่ในกรอบที่ใกล้เคียงกันก็ตาม

1. การจัดเสนอข่าวสาร (Information Provision)

-รวบรวมข่าวสารที่ผู้รับสาร เกี่ยวข้องหรืออาจสนใจ

-เลือกประมวล (Processing) และเผยแพร่ข่าวสารเหล่านั้น

-ให้ความรู้ และการศึกษาแก่สาธารณชนทั่วไป

2. การแปลความหมาย (Interpretation)

-แสดงออกซึ่งความคิดเห็นของฝ่ายบรรณาธิการ

-ให้ข่าวสารที่เป็นภูมิหลัง และข้อวิพากษ์วิจารณ์

-ทำหน้าที่เป็นผู้คอยคิซม หรือคอยเฝ้าดู (watchdog) ผู้มีอำนาจหน้าที่ในบ้านเมือง

-สะท้อนหรือแสดงออกซึ่งสาธารณมต เป็นเวทีแสดงออก และแลกเปลี่ยนทัศนะที่แตกต่างกัน

3. การแสดงออกทางวัฒนธรรมอย่างค่อเนื่อง

-สะท้อนและแสดงออกซึ่งวัฒนธรรมและค่านิยมหลักระดับชาติ ระดับภูมิภาค และระดับท้องถิ่น

-เป็นปากเสียงให้วัฒนธรรม และค่านิยมของกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม

4. การบันเทิง เรียงรมย์ (Entertainment)
 - สร้างความพึงพอใจให้แก่ผู้รับสารด้วยการละเล่นสนุกสนาน
5. การระดมสรรพกำลัง (Mobilization)
 - โฆษณาสินค้า หรือโฆษณาชวนเชื่อให้กับผู้ใช้บริการที่เป็นลูกค้า
 - รณรงค์เพื่อหลักการอย่างใดอย่างหนึ่ง
 - เพิ่มปริมาณผู้รับสาร และจัดหาวิธีการใช้สื่อแบบใหม่ ๆ ในการรับสาร

Carl I. Hovland (1962) ได้กล่าวถึงสื่อมวลชนไว้ว่า

"ความก้าวหน้าของสื่อมวลชนอย่างรวดเร็วนับแต่ศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมานี้เป็นเหตุให้สื่อมวลชนมีบทบาทสำคัญต่อพฤติกรรมทางสังคม บางคนถึงกับกล่าวว่า สื่อมวลชนมีพลังมหาศาลต่อแนวความคิดของมนุษย์ เพราะสามารถถ่ายทอดออกมาได้ทั้งภาพ เสียง สีสัน เพื่อจูงใจผู้รับสารในแต่ละกลุ่มซึ่งมีความแตกต่างทั้งเพศ วัย การศึกษา ศาสนา ฯลฯ ให้เห็นคล้อย และคัดลिनใจอ่านหรือฟัง หรือชมเรื่องราวที่เสนอทางสื่ออื่น ๆ ตั้งแต่ต้นจนจบ"

โดยเหตุนี้ การพัฒนาประเทศจึงได้นำเอาสื่อมวลชนเข้ามา เป็นตัว เชื่อมนำสาร (Message) จากรัฐบาลไปยังประชาชนให้ทั่วถึง ทั้งนี้เพื่อสร้างความ เข้าใจอันดีระหว่างรัฐบาลกับประชาชน และหลักการสำคัญที่ต้องคำนึงถึงก็คือ การพัฒนาทางด้านวัตถุ และการพัฒนาทางด้านจิตใจ (สุวิทย์ ยิ่งวรพันธ์, 2512 : 53)

และโดยเหตุที่สื่อมวลชนสามารถเข้าถึงทุกสังคมนั้นเอง การพัฒนาประเทศจึงจำเป็นต้องคำนึงถึงสื่อมวลชนเพื่อพัฒนาทางด้านการเมือง สังคม การศึกษา และเศรษฐกิจ

Harold D. Lasswell (1948 : 37-51) กล่าวถึงบทบาทของสื่อมวลชนในการพัฒนาประเทศ 3 ประการคือ

1. ดูแลสอดส่องสิ่งแวดล้อม (Surveillance) ได้แก่การแสวงหา และเผยแพร่อخبارเกี่ยวกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทั้งภายในและภายนอกสังคม
2. ประสานสังคม (Correlation) ได้แก่ การเสนอความคิดเห็น โดยการวิเคราะห์พหุปัจจัยที่เกิเกิดขึ้นในสังคม จูงใจให้เกิดความเข้าใจและการปฏิบัติ

3. ถ่ายทอดวัฒนธรรม (Cultural Transmission) ได้แก่ การให้ความรู้ การปลูกฝังค่านิยม และปทัสถานของสังคมแก่สมาชิกในสังคม เพื่อเป็นการสืบทอดวิทยาการ และวัฒนธรรมของสังคม

Wilbur Schramm (1964 : 127-144) กล่าวถึงความสำคัญของสื่อมวลชนในการพัฒนาประเทศ

1. เป็นยามตรวจสอบ (The mass media as watchman) คือการให้ข่าวสารและอธิบายเหตุการณ์ต่างๆ ว่าได้รู้ดหน้าไปเพียงใด
2. เป็นผู้ก่อให้เกิดสิ่งที่น่าสนใจขึ้น ส่งเสริมให้เกิดความรู้และสร้างเสริมประสบการณ์แก่ประชาชนอย่างกว้างขวาง (The mass media as widen horizons)
3. เป็นผู้ก่อให้เกิดความน่าสนใจขึ้น (The mass media can focus attention)
4. สื่อมวลชนสามารถสร้างความทะเยอทะยานให้กับประชาชนได้ (The mass media can raise aspirations)
5. เป็นผู้สร้างบรรยากาศของการพัฒนาให้เกิดขึ้น (The mass media can create a climate for development)
6. ช่วยทำให้เกิดกระบวนการตัดสินใจในทางอ้อมทั้งในแง่ของทัศนคติ และค่านิยมต่าง ๆ (The mass media can help only indirectly to change strongly held attitudes or valued practices)
7. ช่วยส่งเสริมการตัดสินใจผ่านข่าวสารไปทางสื่อบุคคล (The mass media can feed the interpersonal channels)
8. สื่อมวลชนสามารถสร้างสถานภาพในบุคคลได้ (The mass media can confer status)
9. สามารถขยายนโยบายของรัฐบาลให้เป็นที่เข้าใจ หรืออภิปรายกันกว้างขวางขึ้นในหมู่ประชาชนแต่ละท้องถิ่น (The mass media can broaden the policy dialogue)
10. สื่อมวลชนสามารถควบคุมหรือบังคับให้คนในสังคมปฏิบัติตามบรรทัดฐานทางสังคมได้ (The mass media can enforce social norms)

11. สื่อมวลชนช่วยสนับสนุนการมีรสนิยมที่ดี (The mass media can help form tastes)

12. สื่อมวลชนสามารถเปลี่ยนทัศนคติที่ยังไม่ฝังแน่น หรือค่อย ๆ เปลี่ยนทัศนคติบางอย่างให้มั่นคงขึ้น (The mass media can affect attitudes lightly held, and slightly canalize stronger attitudes)

13. สื่อมวลชนทำหน้าที่เป็นครู (The mass media as teachers) โดยการให้การศึกษาค้นคว้าให้ความรู้แก่ประชาชน ทั้งทางตรงและทางอ้อมในการดำเนินชีวิต

เสถียร เขยประทับ (2522) สื่อมวลชน เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีลักษณะเอื้ออำนวยต่อการพัฒนา คือ

1. ความกว้างขวาง (Extensive) สื่อมวลชนสามารถเข้าไปถึงทุกหนทุกแห่งของประเทศได้

2. ความรวดเร็ว (Speed) การถ่ายทอดข่าวสารโดยสื่อมวลชน เข้าถึงประชาชนจำนวนมากได้ในเวลาอันรวดเร็ว

3. การที่สามารถควบคุมได้ (Controllability) เป็นการง่ายสำหรับผู้วางนโยบายการพัฒนาที่จะใช้สื่อมวลชน เป็น เครื่องมือมากกว่าสิ่งอื่นในการที่จะบรรลุลวัตถุประสงค์ในการพัฒนาประเทศ

4. ศักยภาพของความมีประสิทธิภาพ (Potential Effectiveness) สื่อมวลชนสามารถให้ความรู้ซึ่งเป็นพลังมหาศาลที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือการให้ข่าวสารแก่ประชาชนซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในกระบวนการพัฒนาประเทศ

แนวคิด เกี่ยวกับการสังคมนิยมสังคมนิยม

การสังคมนิยมสังคมนิยม เป็นวิชาที่ว่าด้วยการให้ความช่วยเหลือ เพื่อนมนุษย์ให้พ้นจากความทุกข์ร้อน และพร้อมที่จะเผชิญปัญหาชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นวิชาที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมให้มนุษย์มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ส่งเสริมให้มนุษย์รู้จักสร้างสรรค์ความเจริญ และความมั่นคงให้แก่สังคม จากจุดเล็ก ๆ คือ "การช่วยให้มนุษย์สามารถช่วยตนเอง จะจรรโลงความเป็นปึกแผ่นของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ โดยลำดับ ซึ่งนักวิชาการได้ให้นิยามความหมายของการสังคมนิยมสังคมนิยมไว้หลายท่าน อาทิ

Mary Richmond (1922 : 98 - 99)

การสังคมนาเคราะห์ : เป็นศิลปะของการให้ความช่วยเหลือบุคคลให้สามารถพัฒนาบุคลิกภาพของตนเอง และปรับตนเองให้เข้ากับสภาพแวดล้อม เพื่อสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมนาได้โดยปกติสุข

Herbert H. Strop (1960 : 1 - 2)

การสังคมนาเคราะห์ : เป็นศิลปะการนำเอาทรัพยากรตลอดจนความคิดพิจารณามาใช้ประโยชน์ เพื่อช่วยบรรเทาความต้องการของบุคคล กลุ่ม และชุมชน โดยใช้วิธีการตามหลักวิทยาศาสตร์ เพื่อให้ผู้รับบริการเหล่านั้นช่วยตัวเองได้

นันทนีย์ ไชยสุต (2516 : 6)

การสังคมนาเคราะห์ : การจัดให้มีมาตรการต่าง ๆ เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของบุคคล กลุ่ม หรือทั้งชุมชน โดยใช้หลักทฤษฎีของการสังคมนาเคราะห์เป็นแนวการปฏิบัติ

ผู้ที่ปฏิบัติงานสังคมนาเคราะห์ หรือที่เรียกว่า "นักสังคมนาเคราะห์วิชาชีพ" จะต้องปฏิบัติงานนี้โดยใช้หลักการ วิธีการ และกระบวนการของการสังคมนาเคราะห์โดยไม่ใช่เป็นเพียงแต่การหยิบยื่นสิ่งที่มีปัญหาต้องการเท่านั้น

แนวคิดต่าง ๆ เกี่ยวกับความหมาย "การสังคมนาเคราะห์" ที่ผู้เชี่ยวชาญการสังคมนาเคราะห์ได้ให้ไว้อาจประมวลได้ว่า

1. การสังคมนาเคราะห์ เป็นการปฏิบัติงานที่ถึงพร้อมด้วยความรู้ ทักษะ ศิลปะทางวิชาชีพ
2. การสังคมนาเคราะห์ เป็นการปฏิบัติงานเพื่อมุ่งให้บุคคล กลุ่ม ชุมชน เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดี มีขีดความสามารถในการช่วยเหลือตนเองให้มากขึ้น รู้จักแก้ไขปัญหาคด้วยตนเองหรือในหมู่พวกเดียวกัน และรู้จักการป้องกันปัญหาอันอาจจะเกิดขึ้นได้
3. การสังคมนาเคราะห์ เป็นวิธีการช่วยเหลือบุคคล กลุ่ม ชุมชนให้รู้จักตัดแปลงปรับปรุงโครงสร้างความเป็นอยู่ บุคลิกภาพ พฤติกรรมส่วนตน ครอบครัว กลุ่ม ชุมชนให้เหมาะสม

สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้โดยปกติสุข

4. การสังคมสงเคราะห์ เป็นวิธีการใช้ความรู้ ศิลปะในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง สิ่งแวดล้อม สภาพสังคมให้เหมาะกับสถานการณ์ของบุคคล กลุ่ม ชุมชน กล่าวคือ มุ่งสร้างคุณภาพ ระหว่างบุคคล กลุ่ม ชุมชน กับสิ่งแวดล้อม

5. การสังคมสงเคราะห์ เป็นการแสวงหาและสร้างมาตรการที่ดี โดยยืนอยู่บน พื้นฐานระเบียบ วิธีการทางวิทยาศาสตร์ (Scientific Method) ที่จะทำให้เกิดการจัดการ ต่าง ๆ ที่ให้บุคคล กลุ่ม ชุมชนได้พบกับสวัสดิภาพทางสังคม

โดยสรุป การสังคมสงเคราะห์ เป็นศาสตร์ เป็นศิลป์ และวิชาชีพในอันที่จะดำเนินการ เพื่อป้องกัน แก้ไข พื้นฟูและพัฒนา ช่วยเหลือผู้ที่ประสบความเดือดร้อนไม่สามารถช่วยตนเองได้ ให้มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของตน โดยการนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่มาประยุกต์ใช้เพื่อช่วย บรรเทาความต้องการ และปัญหา และจุดมุ่งหมายที่สำคัญ คือ ช่วยเขาเพื่อให้เขาช่วยตนเองได้ (Help them to help themselves)

หลักการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์โดยทั่วไป (General Principle of Social work Practice)

การปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์โดยทั่วไป มีปรัชญาที่ว่า "ช่วยเขาเพื่อให้เขาช่วยตนเองได้" หมายความว่า การที่นักสังคมสงเคราะห์จะช่วยผู้ที่มีปัญหาเดือดร้อนและมาขอรับการสงเคราะห์ (Client) นั้นก็เพื่อต้องการให้เขาสามารถช่วยเหลือตนเองได้ ซึ่งนักสังคมสงเคราะห์จะทำงานร่วมกับเขา (Work with Client) ไม่ใช่กระทำให้เขาฝ่ายเดียว (Not work for Client) ดังนั้นการตัดสินใจ (Decision Making) ในการเลือกทางแก้ปัญหาของเขานั้นย่อม เป็นอำนาจของผู้รับการสงเคราะห์ เป็นสำคัญจึงจะทำให้การปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์บรรลุ เป้าหมายที่ตั้งไว้

วิธีการทางสังคมสงเคราะห์ แบ่งออกได้ 5 วิธีดังนี้

1. การสังคมสงเคราะห์เฉพาะราย (Social Case Work)
2. การสังคมสงเคราะห์กลุ่มชน (Social Group Work)
3. การจัดระเบียบชุมชน และการพัฒนาชุมชน (Community Organization and Community Development)

4. การวิจัยทางสังคมสงเคราะห์ (Social Work Research)
5. การบริหารงานสวัสดิการสังคม (Social Welfare Administration).

วัตถุประสงค์ของการสังคมสงเคราะห์

1. การแก้ปัญหา (Problem solving) และการบรรเทาปัญหา (Relief)
2. การป้องกันปัญหา (Prevention) โดยการกระทำร่วมกับผู้ขอรับบริการ
สงเคราะห์ (Work with Clients)
3. การบำบัดรักษา หรือการบริการ (Treatment or services)รวมทั้งฟื้นฟู
สมรรถภาพ
4. การส่งเสริมหรือพัฒนา (Promotion or Development) ซึ่งเป็นปัจจัยที่
สำคัญยิ่งในการสังคมสงเคราะห์

ระดับของนักสังคมสงเคราะห์

1. นักสังคมสงเคราะห์วิชาชีพ : ผู้ที่มีหน้าที่ประจำในการให้การสงเคราะห์แก่ผู้ที่มีปัญหาทางสังคม จบการศึกษาระดับปริญญาตรีทางสังคมสงเคราะห์โดยตรง หรือจบปริญญาโท ในระดับนักบริหาร โดยใช้หลักเทคนิคของวิชาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ในการแก้ไขปัญหา ซึ่งได้แก่นักสังคมสงเคราะห์ประจำหน่วยราชการ หรือนักสังคมสงเคราะห์ประจำหน่วยงานเอกชนที่ได้รับเงินเดือนหรือค่าจ้างประจำ
2. นักสังคมสงเคราะห์กึ่งวิชาชีพ (Para Professional) จะเป็นผู้ที่ได้เข้ารับการอบรม เป็นหลักสูตร เรียกว่า "ผู้ช่วยงานสังคมสงเคราะห์" ซึ่งจะมีความรู้ความสามารถในการทำงานด้านสังคมสงเคราะห์ แต่ไม่ลึกซึ้งเท่ากับนักสังคมสงเคราะห์วิชาชีพ เพียงแต่สามารถใช้เป็นกรอบในการทำงานเท่านั้น
3. นักสังคมสงเคราะห์อาสาสมัคร : ผู้ที่มีความศรัทธา เสียสละแรงงานอาสาเข้าช่วยงานสังคมสงเคราะห์โดยไม่ได้รับเงินเดือนหรือค่าตอบแทนใด ๆ สิ่งขาดเสียความเหนื่อยยากและความเสียสละก็คือความภูมิใจในผลงานอันก้าวหน้า และเป็นประโยชน์ต่อบุคคลอื่น

การสังคมนาสงเคราะห์และการพัฒนาสังคมนาสงเคราะห์

ปัจจุบันลู่อนาคต "การปฏิบัติงาน" ของนักวิชาการ และนักวิชาชีพทางสังคมนาสงเคราะห์ ก็เพื่อให้เกิดการพัฒนาสังคมนาสงเคราะห์เกี่ยวกับวิชาชีพอื่น ๆ แต่การมุ่งสู่การพัฒนาสังคมนาสงเคราะห์โดยใช้ความรู้ และวิธีการทำงานทางสังคมนาสงเคราะห์นั้น มีแง่มุมต่าง ๆ ดังนี้

1. การพัฒนาสังคมนาสงเคราะห์ในแง่ของสังคมนาสงเคราะห์นั้น ไม่เพียงแต่นักสังคมนาสงเคราะห์จะจัดโครงการ กิจกรรม หรืองานฝึกอบรมความรู้ทางวิชาชีพ ในลักษณะที่เป็นการศึกษาขอบเขต การให้บริการตามแนวทางใหม่เท่านั้น หากยังต้องสามารถแปลความหมายของปัญหาความต้องการ ตลอดจนสภาพความเป็นอยู่ที่แท้จริงของมวลมนุษย์ออกมาให้เห็นร่วมกันอย่างชัดเจน และนักสังคมนาสงเคราะห์จะต้อง เป็นผู้ให้ข้อมูล เหล่านี้ เสนอถึงระดับผู้วางแผนและผู้สั่งการด้วย (The Planners and Decision Makers)

2. การพัฒนาสังคมนาสงเคราะห์ โดยมุ่งปรับปรุงประสิทธิภาพและคุณภาพของงานสังคมนาสงเคราะห์ คือ ควรเร่งรัดให้มีการกำหนดมาตรฐานการทำงานสังคมนาสงเคราะห์ การปรับปรุงโครงการงานในการบริหารงาน การปรับปรุงประสิทธิภาพในการให้บริการ การเร่งรัดให้มีการปรับปรุงกฎหมายระเบียบข้อบังคับในการสงเคราะห์ผู้รับบริการประเภทต่าง ๆ ตลอดจนช่วยเหลือประชาชนทั่วไปอย่างเหมาะสม การพัฒนาระบบข้อมูลข่าวสาร การกำหนดแผนงานด้านสังคมนาสงเคราะห์ เพื่อให้เป็นแนวทางเดียวกัน รวมถึงการประชาสัมพันธ์ และการสร้างความตระหนักสำนึกแก่ประชาชนในการพัฒนาตนเอง ครอบครัว และสังคมนาสงเคราะห์

3. การสังคมนาสงเคราะห์ศาสตร์โดยตัวเองมีศักยภาพในการพัฒนาสังคมนาสงเคราะห์ในตัวของมันเองอยู่แล้ว ทั้งนี้เพราะธรรมชาติและจุดกำเนิดของวิชาชีพสังคมนาสงเคราะห์ เป็นการให้ความช่วยเหลือแก่เพื่อนมนุษย์ เป็นการกระทำเพื่อให้สังคมนาสงเคราะห์มีสวัสดิภาพที่ดี มีความมั่นคง สงบ และสันติสุข จึงเป็นภาระหน้าที่โดยตรงของวิชาชีพสังคมนาสงเคราะห์ที่จะสั่งสมภูมิปัญญา สืบทอดภูมิปัญญา และทัศนคติจิตสำนึกที่ดี อันเกี่ยวเนื่องกับสวัสดิภาพสังคมนาสงเคราะห์สืบต่อกันมา

4. การพัฒนาสังคมนาสงเคราะห์ในแง่สังคมนาสงเคราะห์ มุ่งหมายจะสร้างความเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นทั้งในด้านบทบาทของนักสังคมนาสงเคราะห์ และการให้บริการของนักสังคมนาสงเคราะห์ กล่าวคือ นักสังคมนาสงเคราะห์จะไม่ทำงานเพียงเพื่อให้บริการเฉพาะหน้าเท่านั้น แต่ควรจะผสมผสาน

บทบาทของคนให้เข้ากับบทบาทของบุคคลวิชาชีพอื่น ๆ ได้ โดยลงไปทำงานในชุมชน ตรีเตรียมชุมชนให้เหมาะสมมีศักยภาพ ตลอดจนมุ่งพัฒนาองค์กรในชุมชนระดับต่าง ๆ อันเป็นงานส่งเสริมและพัฒนาในระยะยาว ในด้านตัวนักสังคมสงเคราะห์เอง นับแต่ปัจจุบันเป็นต้นไป จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงบทบาทของตนเองให้ทันต่อเหตุการณ์ สถานการณ์ และความจำเป็นของสังคมในแต่ละโอกาส ต้องระดมสติปัญญา ความรู้ ความสามารถ ตลอดจนมีทัศนคติที่ใดในการปฏิบัติงานร่วมกับผู้อื่น เป็นผู้รักที่จะเห็นความเปลี่ยนแปลงและถือ เป็นความรับผิดชอบในการพัฒนาบุคคล ครอบครัว กลุ่ม ชุมชน และสังคมอย่างจริงจัง จริงจัง ชยัน อดทนในการปฏิบัติงาน

ในการประชุมระหว่างประเทศระดับรัฐมนตรีผู้มีหน้าที่รับผิดชอบในงานสังคมสงเคราะห์ ณ สำนักงานสหประชาชาติ นครนิวยอร์ก ได้บัญญัติคำจำกัดความของคำว่า "การสังคมสงเคราะห์" (Social Welfare) ขึ้น เพื่อเป็นแนวทางประกอบการพิจารณาว่า การสังคมสงเคราะห์นั้น มีหน้าที่ และบทบาทอยู่ในส่วนใดของการวางแผนพัฒนาประเทศ ที่ประชุมมีความเห็นว่า แม้ว่าจะยังไม่เป็นที่เห็นพ้องต้องกัน เป็น เอกฉันท์ที่ เกี่ยวข้องกับแบบแผนของการสังคมสงเคราะห์ แต่วิธีการขั้นมูลฐาน และหน้าที่หลักบางประการของการสังคมสงเคราะห์ ก็เป็นที่ยอมรับกันทั่วไป คือ

"จุดประสงค์ของการพัฒนาประเทศในทุกประเทศ ได้แก่ การมุ่งก่อให้เกิดความอยู่ดีแก่ประชาชน โดยการยกระดับการครองชีพ โดยการให้ความ เป็นธรรมทางสังคม และการแบ่งสรรความมั่งคั่งอย่าง เป็นธรรม และโดยการมุ่งก่อให้เกิดโอกาสที่แต่ละบุคคลจะได้ใช้ความสามารถของตนเองได้อย่างเต็มที่ ในฐานะที่เป็นพลเมืองผู้ที่มีคุณภาพ. และการศึกษาชาติ และมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศในทุกประเทศไม่ว่าหน้าที่และโครงการงานของสังคมสงเคราะห์จะถูกตีความหมายไปในรูปใดก็ตาม งานสังคมสงเคราะห์ถูกจัดว่าเป็นส่วนประกอบที่จำเป็นสำหรับจุดประสงค์ของการพัฒนา" United Nations (1969 : 6)

Iving A. Spergel ให้ความเห็นที่มีต่อสังคมสงเคราะห์ในฐานะนักพัฒนาสังคมว่า การปฏิบัติงานพัฒนาสังคมจะต้อง เน้นหนักในเรื่องสถาบันในชุมชน และสถาบันในสังคม ซึ่งมีผลกระทบต่อสวัสดิภาพของปัจเจกบุคคล ฉะนั้น บทบาทเพิ่มของนักสังคมสงเคราะห์ที่มุ่งทำงานให้การบำบัดรักษาทางด้านสังคม (Social Treatment) เพื่อสวัสดิภาพของปัจเจกบุคคล จึงต้อง เปลี่ยนแปลงไปด้วย โดยเน้นหนักที่สถาบัน และชุมชน ซึ่งในการนี้จะต้องใช้การจัดระบบชุมชน การวางแผนนโยบาย และการวิเคราะห์นโยบาย การวางแผนทางสังคม และการบริหารงาน

เป็นหลัก หรือนัยหนึ่ง เน้นทางด้านสังคมสงเคราะห์ห่มภาค กล่าวคือนักสังคมสงเคราะห์จะต้องมีบทบาททางด้านพัฒนาเพิ่มขึ้น ด้วยการทำหน้าที่เปลี่ยนแปลงสถาบัน (Institutional change) ด้วยการแก้ไขปรับปรุงโครงสร้างของสถาบันให้มีประสิทธิภาพ สามารถสนองความต้องการของประชาชนได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่สถาบันไม่สามารถจัดสนองความต้องการของสังคมได้ หรือในทางกลับกัน ถ้าสถาบันใดทำหน้าที่ที่มีประสิทธิภาพอยู่แล้ว ก็ดำรงรักษาไว้หรือส่งเสริมสนับสนุนให้สถาบันนั้นทำหน้าที่พัฒนาคนและปรับปรุงสภาพสังคมให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น กล่าวคือ ให้สถาบันสังคมนั้น ๆ สามารถช่วยให้บุคคลแต่ละคนมีสภาวะทางสังคมดีขึ้น รวมทั้งการให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมในโครงการต่าง ๆ เพื่อสวัสดิภาพของชุมชน (Community Welfare) การพัฒนาศักยภาพและสมรรถนะของประชาชนโดยส่วนรวม ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและค่านิยมบางอย่างที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาสังคมด้วย

จุดมุ่งหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน ก็คือ การให้ประชาชนรับทราบ เข้าใจ และสำนึกว่างานสวัสดิการทางสังคมไม่ใช่งานของรัฐบาลแต่ฝ่ายเดียว รัฐบาลเพียงแต่เข้าร่วมในการดำเนินงานเท่านั้น ซึ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกลวิธีในการพัฒนาคน ทำให้คนเกิดมีคุณภาพชีวิต ใน 2 ลักษณะคือ

1. คุณภาพในการดำรงชีวิต : ประชาชนได้รับการตอบสนองความต้องการด้านวัตถุและบริการ

2. คุณภาพในด้านจิตสำนึก : ประชาชนได้รับการปลูกฝังความรับผิดชอบ มีความกระตือรือร้นในการแก้ปัญหาของคนและชุมชนที่ตนเอง เป็นสมาชิกอยู่

การมีส่วนร่วมของประชาชนอาจกระทำได้ใน 2 ลักษณะ คือ

1. การมีส่วนร่วมโดยตรง (Direct Participation) ได้แก่ การร่วมมือกัน โดยตรงระหว่างผู้ที่สังคมให้อำนาจในการตัดสินใจกับประชาชนที่ได้รับผลจากการตัดสินใจนั้น มัก เป็นไปได้ในชุมชนระดับท้องถิ่นซึ่งการติดต่อไม่ซับซ้อน

2. การมีส่วนร่วมโดยทางอ้อม (Indirect Participation) ประชาชนแสดงความคิดเห็นไปยังผู้ที่สังคมมอบอำนาจให้ตัดสินใจ เช่น การแสดงประชามติ การแสดงความเห็นผ่านสื่อมวลชน จะสำเร็จมากน้อยขึ้นอยู่กับวิธีการ

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า การที่จะให้สังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงและนำไปสู่การพัฒนาได้นั้น ก็ควรจะ เริ่มพิจารณาตั้งแต่ระดับจุลภาคไปจนถึงระดับมหภาค เลยทีเดียว คือ จะต้องมีการผสมผสานกันระหว่างระดับบริการ บริหาร และนโยบายให้ไปควบคู่กัน นักสังคมสงเคราะห์จะทำหน้าที่ตั้งแต่การเป็นผู้ให้บริการ เป็นผู้ประสานงาน เป็นผู้บริหารไปจนถึงการวางนโยบายเพื่อการนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงและพัฒนา โดยนักสังคมสงเคราะห์จะมีหน้าที่ในการพัฒนา ดังนี้

1. จัดเก็บรวบรวมข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการวางมาตรการเชิงกฎหมาย นโยบายที่จะไม่ให้เกิดปัญหาแล้ว
2. เสนอปัญหา ข้อขัดข้อง ในการสัมมนาให้ผู้อื่นได้รับรู้และลงมือทำให้เกิดความสำนึก ยอมรับ เข้าใจปัญหาที่แท้จริง และหาแนวทางป้องกันปัญหา
3. ขอความร่วมมือจากผู้อื่นที่ต้องมีการสัมพันธ์กัน โดยยอมรับว่า ตัวเราไม่สามารถทำได้ทุกอย่าง ซึ่งก็จะ เป็นไปในลักษณะของการ เป็นสหวิชาชีพ

การสื่อสารกับการพัฒนาสังคม

การพัฒนาสังคม หมายถึงการเปลี่ยนแปลงสังคม (Social Change) ซึ่งเป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อโครงสร้าง (Structure) และหน้าที่ (Function) ในสังคมเกิดขึ้นได้ใน 2 ระดับ คือ ระดับบุคคล (Individual Social Change) และระดับสังคม (Social System Change) ทั้ง 2 ระดับจะมีความเกี่ยวพันกันอย่างใกล้ชิด และจะต้องเกิดขึ้นควบคู่กันไป ตลอดจนมีผลกระทบซึ่งกันและกัน

ในการพัฒนาสังคมหรือประเทศนั้น ทั้งสื่อมวลชน และการสื่อสารระหว่างบุคคลต่างก็มีบทบาทที่สำคัญต่อการพัฒนา สื่อทั้ง 2 ประเภทนี้มีลักษณะ และขีดความสามารถเฉพาะตัวที่แตกต่างกัน Rogers และ Sverning ได้เปรียบเทียบคุณลักษณะของสื่อบุคคล และสื่อมวลชนไว้ดังนี้

การเปรียบเทียบระหว่างสื่อบุคคลกับสื่อมวลชน

<u>คุณสมบัติในการสื่อสาร</u>	<u>สื่อบุคคล</u>	<u>สื่อมวลชน</u>
1. ลักษณะของการสื่อสาร	เป็นการสื่อสารแบบสองทาง (Two Way Communication)	เป็นการสื่อสารแบบทางเดียว (One Way Communication)
2. ความรวดเร็วในการส่งสาร		
ไปยังคนจำนวนมาก	ช้า	เร็ว
3. ความถูกต้องของสารเพื่อส่ง		
ไปยังคนจำนวนมาก	น้อย	มาก
4. ความสามารถในการเลือกผู้		
รับสาร	มาก	น้อย
5. ความสามารถในการที่จะขจัด		
การเลือกของผู้รับสาร	มาก	น้อย
(Selectivity Processes)		
6. โอกาสที่จะได้รับการสื่อสาร	มาก	น้อย
(Feedback)		
7. ผล (Effect)	เปลี่ยนทัศนคติของผู้รับสาร	เพิ่มพูนความรู้แก่ผู้รับสาร

นอกจากนี้การที่นวัตกรรม (Innovation) จะไปถึงชาวบ้านนั้นจำเป็นจะต้องอาศัยช่องทางสื่อสารทั้งสองซึ่งถือได้ว่าเป็นสื่อที่อยู่ในฐานะทั้งที่เป็นแหล่งสาร ผู้ส่งสาร ตัวกระจายสาร นอกเหนือจากการเป็นช่องทางสื่อสารได้ โดยที่

สื่อมวลชน มีหน้าที่สำคัญในการแพร่ นวัตกรรมก็คือความสามารถของสื่อมวลชนในการกระจายข่าวสารในวงกว้าง และเหมาะสมต่อการโฆษณาประชาสัมพันธ์ ทั้งนี้เพราะเหตุว่า นวัตกรรม เป็น เรื่องแปลกใหม่ เป็นความรู้ครั้งแรกจึงเป็นบทบาทที่เป็นความคาดหวังต่อสื่อมวลชน ในการนำเสนอไปยังผู้รับสาร และด้วยเหตุที่ว่า โครงสร้างและการดำเนินงานของสื่อมวลชน นั้นไม่ได้คำนึงความสัมพันธ์ส่วนบุคคล ดังนั้น จึงมักเป็นสารสนเทศที่ต้องทำให้เข้าใจง่าย เป็น เรื่องกว้าง ๆ โดยเหมาะกับการ เป็นการสื่อสาร เอกวิถี นอกจากนี้สื่อมวลชนยังจะทำหน้าที่

1. สอดส่องแจ้งข้อเท็จจริงให้กับสังคม (Surveillance) โดยการรายงานข่าวและการนำเสนอข่าว (News) ที่เกิดขึ้น แจ้งให้กับประชาชนรับทราบ การนำเสนอข่าวจะต้องเป็นสารสนเทศ หรือข้อเท็จจริงที่ได้จากเหตุการณ์หรือแหล่งข่าวมิใช่เกิดจากการตีความ และสอดใส่ค่านิยมส่วนตัวของสื่อมวลชน (นักข่าว)

2. วิพากษ์วิจารณ์สังคม (Correlational) เป็นผลพวงจากการให้คุณค่าของข่าวที่เกิดขึ้นภายในสังคม การวิจารณ์จึงไม่ใช่ข้อเท็จจริง แต่เป็นการแปลความหมาย (Interpretation) จากเนื้อหาของข่าวที่เกิดขึ้น ดังนั้นการวิพากษ์วิจารณ์จึงเป็นการ เชื่อมโยงปรากฏการณ์ของข่าวนั้น ๆ กับทัศนคติของผู้เขียน เพื่อสนองต่อสภาพแวดล้อม หรือบรรยากาศของสังคมในขณะนั้น

3. การถ่ายทอดมรดกทางสังคม (Heritage) นอกเหนือจากการที่สื่อมวลชนจะมีหน้าที่รายงานปรากฏการณ์ และการแปลความหมายของปรากฏการณ์ทางสังคม (ข่าว) แล้วสื่อมวลชนยังสามารถให้ความรู้แก่ผู้รับสารได้ ทั้งทางตรง (การศึกษา) และโดยทางอ้อม (การเรียนรู้) ความรู้ดังกล่าว หมายถึง องค์ความรู้ (Body of Knowledge) วิชาการ นวัตกรรม ค่านิยม คุณค่า ปทัสฐาน และกฎหมาย เป็นต้น การนำเสนอของสื่อมวลชนเช่นนี้ เป็นกระบวนการถ่ายทอดความรู้ให้แก่สังคม รวมทั้งเป็นความสามารถถ่ายทอดความรู้ไปยังคนอีกรุ่นหนึ่งด้วยประสบการณ์ของคนอีกรุ่นหนึ่งผ่านสื่อมวลชน

สื่อบุคคล เช่น นวัตกรรม (Innovators) นักการสื่อสารหลัก (Key Communicators) และผู้มีอิทธิพล (Influentials) เป็นพัฒนาการ โดยที่นักสื่อสาร หรือนักพัฒนานั้นจะเป็นผู้รับเอง นวัตกรรมที่ได้รับจากการนวัตกรรมไปเผยแพร่แก่ชาวบ้าน เป็นตัวเชื่อมระหว่างนโยบายและวิชาการกับสังคม ซึ่งนักสังคมสงเคราะห์ก็ร่วมอยู่ในสื่อบุคคลด้วยเช่นกัน ซึ่ง Mary Richmond ได้ระบุบทบาทของนักสังคมสงเคราะห์ไว้ว่า นักสังคมสงเคราะห์จะมีบทบาทในการ

- ช่วยให้ผู้รับบริการมีความรู้ ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งกับทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่
- ให้สามารถเปลี่ยนแปลงตัวเขา และมีอิทธิพลที่เปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทาง

สังคมด้วย

- ช่วยโดยใช้วิธีการกระทำทางอ้อม โดยช่วยบุคคลอื่น ๆ ที่มีความสำคัญต่อผู้รับบริการให้ เขาได้ช่วยผู้มีปัญหาในการกระทำหน้าที่ทางสังคมได้ดี

ส่วน Portor Lee ได้ระบุบทบาทของนักสังคมสงเคราะห์ไว้ว่า

1. เป็นผู้ลงมือปฏิบัติงาน (Administration of a Practical Service) เลือกและใช้ทรัพยากรทางสังคมที่ชุมชนนั้น ๆ สามารถให้ได้

2. เปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อม (Environment Manipulations) ให้เป็นไปในแนวทางที่ถูกต้องและดีขึ้น โดยในการที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวบุคคลจนถึงในระดับสังคมต่อไปได้นั้น นักสังคมสงเคราะห์ก็ได้ดึงเอาทฤษฎี KAP (Knowledge, Attitude, Practice) เข้ามาเป็นตัวหลัก

ทฤษฎี KAP เป็นทฤษฎีที่ให้ความสำคัญกับตัวแปร 3 ตัว คือ ความรู้ (Knowledge) ทศนคติ (Attitude) และการยอมรับปฏิบัติ (Practice) ของผู้รับสาร อันอาจมีผลกระทบต่อสังคมต่อไป

KAP ถูกนำมาใช้ เป็น เครื่องมือมากขึ้นในการปรับ เปลี่ยนสังคมให้ทันสมัย โดยพยายามแสดงให้เห็นถึงการสื่อสารหรือสื่อมวลชน ในฐานะตัวแปรที่สามารถ เป็นตัวนำการพัฒนาควบคู่ไปกับงานสังคมสงเคราะห์ ให้เข้าสู่ชุมชนและสังคมได้ด้วยการอาศัย KAP เป็นตัวแปรตามในการวัดความสำเร็จของการสื่อสาร เพื่อการพัฒนา ซึ่ง KAP เป็นทฤษฎีที่ใกล้เคียงกับการเผยแพร่ นวัตกรรม โดยมีส่วนสนับสนุนซึ่งกันและกัน เพื่อจุดประสงค์ที่จะก่อให้เกิดการมีความรู้ ความเข้าใจที่ตรงกัน ซึ่งจะนำไปสู่การ เปลี่ยนแปลงและการพัฒนาได้ต่อไปถ้าหากทุกฝ่าย คือ ผู้ปฏิบัติงาน หรือนักสังคมสงเคราะห์ ผู้รับสาร หรือประชาชน ผู้วิจารณ์รายงานข่าวสารข้อมูล หรือสื่อมวลชน ต่างก็มีความ เข้าใจในสิ่งเดียวกันได้ตรงกันแล้ว งานสังคมสงเคราะห์ก็จะไม่ถูกเพ่ง เล็ง ในทางที่ไม่ถูกต้องอีกต่อไป

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในเรื่องบทบาทสื่อมวลชนที่มีความ เกี่ยวข้องกับงานสังคมสงเคราะห์นี้ เนื่องจากยังไม่เคยมีผู้ใดได้ทำการศึกษามาก่อน เพราะฉะนั้นจึงไม่มีงานวิจัยที่ได้กล่าวถึง เรื่องนี้ไว้โดยตรง

จะมีก็แต่เพียงงานวิจัยเกี่ยวกับสื่อมวลชนในด้านอื่น ๆ ซึ่งจะยกมาอ้างถึง เฉพาะในเรื่องที่ใกล้เคียง
ดังนี้

Daniel Lerner (1958 : 54 - 65) ได้ทำการศึกษาผลของสื่อมวลชนในการ
เปลี่ยนแปลงระดับสังคมส่วนรวม การวิจัยของเขาเน้นในเรื่องผลของสื่อ (Media Effect)
โดยเขาชี้ให้เห็นว่า ระบบสังคม เปลี่ยนแปลงจากสังคมโบราณผ่านสังคมที่กำลัง เปลี่ยนรูปไปสู่
สังคมสมัยใหม่ การพัฒนาระบบการสื่อสารถือว่าเป็นส่วนหนึ่ง เคียงคู่ไปกับการพัฒนาระบบสังคม
ด้วย เช่น การพัฒนา เศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม ระบบสื่อสารมิได้สัมพันธ์กับ
การพัฒนาในเชิง เหตุผล แต่ต่างก็เป็นสาเหตุซึ่งกันและกัน คือ กระบวนการพัฒนา เริ่มต้น เมื่อ
กลุ่มชน เคลื่อนย้ายอพยพจากท้องถิ่นชนบทไปสู่ท้องถิ่น เมือง โอกาสที่จะได้เรียนหนังสือก็ง่ายขึ้น
ทำให้ระดับการรู้หนังสือและการศึกษาขยายตัวแพร่หลายออกไป เมื่อคนรู้หนังสือมากขึ้นก็จะมี
การรับข่าวสารต่าง ๆ จากสื่อมวลชนมากขึ้นตามไปด้วย และการรับข่าวสารนี้เองจะช่วย
เพิ่มความรู้ความ เข้าใจของประชาชนไปในตัว นอกจากนั้นสื่อมวลชนจะช่วยกระตุ้นให้คนสนใจ
และเข้าร่วมในกระบวนการพัฒนาทางการเมืองและเศรษฐกิจมากขึ้น การมีส่วนร่วมของ
ประชาชนถือว่าเป็น เป้าหมายสำคัญของสังคมสมัยใหม่ Lerner ยังกล่าวว่าสื่อมวลชนมีผล
ทำให้คนเรามีทักษะที่เรียกว่า empathy คือ สามารถที่จะวาดภาพบทบาทและหน้าที่ของบุคคล
อื่นที่มีตำแหน่งสูงกว่าในทางสังคมได้ถูกต้อง เขาถือว่าทักษะ (Empathy) นี้เป็นสิ่งสำคัญยิ่งใน
การ เปลี่ยนแปลงสภาพบุคคลจากคนโบราณมา เป็นคนสมัยใหม่ ซึ่งจะเป็นการ แสดงให้เห็นถึงใน
เรื่องของบทบาทของสื่อมวลชน ในการพัฒนาประเทศ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนสำหรับ
งานวิจัยชิ้นใหม่นี้

Wright (1975 : 9 - 22) ได้วิเคราะห์ถึงธรรมชาติและหน้าที่บางประการของ
สื่อสารมวลชนว่า สื่อมวลชนมิใช่มุ่งแต่จะแสดงสิทธิหรือจะมีอิทธิพลต่อมนุษย์โดยคิดค้น เอาเอง
อย่าง เดียว เพราะยังไม่มี เหตุผลเพียงพอที่จะทำเช่นนั้น การวิจัย เกี่ยวกับผู้รับสาร ในอนาคต
น่าจะ ต้องได้รับการสนับสนุนโดยตรง ในเรื่องหน้าที่อันสำคัญของสื่อมวลชนที่ปรากฏออกมา
(Functional Issue) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการวิจัยให้ความกระจ่าง เกี่ยวกับประโยชน์จาก
การใช้สื่อทั้งหลายจากสิ่งที่สื่อมวลชนกำหนดให้ และความพึงพอใจต่าง ๆ จากการใช้สื่อ
และรวมทั้งสิ่งที่น่ารำคาญของประชาชนขณะได้รับข่าวนั้นด้วย มีความ เกี่ยวโยงไปกับทฤษฎีการ

ใช้ประโยชน์และความพึงพอใจที่ได้รับจากสื่อมวลชนสำหรับงานวิจัยชิ้นใหม่นี้

Joseph T.Klapper (1960 : 15 - 49) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับผลหรืออิทธิพลของสื่อมวลชนที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงความเชื่อ ทศนคติ และค่านิยมของคน พบว่า

1. สื่อมวลชนจะมีการโน้มน้าวใจที่เป็นไปในทิศทางที่จะเป็นแรง เสริม (Reinforcement) ต่อความคิดเห็นหรือทัศนคติของผู้รับสาร การเปลี่ยนทัศนคติอาจ เป็นไปได้เล็กน้อย แต่การเปลี่ยนแปลงตรงกันข้ามเกิดได้ยาก
2. สื่อมวลชนสามารถสร้างทัศนคติใหม่ หรือเปลี่ยนแปลงทัศนคติที่ยังไม่มั่นคงเท่านั้น
3. อิทธิพลของสื่อมวลชนไม่ได้มีต่อผู้รับสารโดยตรง แต่ต้องมีปัจจัยที่นอกเหนือจาก การสื่อสารด้วยสื่อมวลชนจึงจะมีอิทธิพลต่อคน ปัจจัยเหล่านี้คือ
 - อุบนิสัยและชบวนการเลือกรับสาร
 - กลุ่มและบรรทัดฐานของกลุ่ม
 - การกระจายการสื่อสารโดยบุคคล ทำให้อิทธิพลของสื่อมวลชนขยายกว้างขึ้น
 - ผู้นำความคิดเห็น
 - ระบบการปกครอง

Klapper ยังกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของคน โดยใช้สื่อมวลชนว่า ต้องทำให้ปัจจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องถูกจำกัดหรือทำงานได้ไม่สมบูรณ์ หรือปัจจัยอื่น ๆ นั้นต้องสนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ การเปลี่ยนแปลงทัศนคติอาจทำได้โดยการให้สารที่มีลักษณะซ้ำ ๆ กัน หรือให้บุคคลแสดงบทบาทที่ตรงกันข้ามกับทัศนคติเดิมของตน การให้สารเกี่ยวกับข้อเท็จจริงอาจไม่มีผลการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ จะสำเร็จสมบูรณ์ได้โดยวิธี "Side Attack" มากกว่าการพยายามเปลี่ยนทัศนคติโดยตรง จึงเป็นการเกี่ยวข้องกับแนวคิดในเรื่องความสำคัญของสื่อมวลชนในการพัฒนาประเทศในด้านที่สื่อมวลชนสามารถ เปลี่ยนทัศนคติที่ยังไม่ฝังแน่นหรือค่อย ๆ เสริมทัศนคติเดิมให้มั่นคงยิ่งขึ้นในเรื่องใดเรื่องหนึ่งของคนในสังคมที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง สำหรับการมองบทบาทของสื่อมวลชนที่มีผลต่อทัศนคติของประชาชนต่อ งานสังคมสงเคราะห์ในงานวิจัยชิ้นใหม่นี้

Galloway and Meek (1981 : 440 - 447) ทำการวิจัยเกี่ยวกับแบบจำลองที่คาดหวังการใช้ประโยชน์จากสื่อมวลชนของผู้รับสาร โดยใช้แบบสอบถาม เก็บข้อมูลจากนักศึกษาสาขาวิชาการสื่อสารจำนวน 30 คน แห่งมหาวิทยาลัยแมคเคอร์ พบว่านักศึกษาชมโทรทัศน์ เพราะมีความคาดหวังว่าจะได้รับความพึงพอใจ ซึ่งผลการศึกษานี้สอดคล้องกับทฤษฎีความคาดหวังเกี่ยวกับสื่อมวลชนสำหรับงานวิจัยชิ้นใหม่นี้

Palmgreen and Rayburn (1979 : 161 - 173) ได้วิจัยเกี่ยวกับการใช้สื่อเพื่อประโยชน์และความพึงพอใจในการ เปิดรับสื่อโทรทัศน์ โดยศึกษาความคาดหวังและความพึงพอใจในการชมโทรทัศน์ด้านการศึกษาในรัฐ เคนตักกีด้วยการ เก็บข้อมูล โดยการสัมภาษณ์ทางโทรศัพท์จากกลุ่มตัวอย่างชายหญิงรวม 526 คน โดยวัดค่าความคาดหวังจากการชมโทรทัศน์ ว่ารายการโทรทัศน์จะให้การผ่อนคลายความ เครียด การเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ การใช้ประโยชน์ในการใช้สื่อสัมพันธ์ การช่วยให้ลืมปัญหาต่าง ๆ เพื่อเป็นการฆ่าเวลา เพื่อความเป็นเพื่อนแก้เหงา และเพื่อความบันเทิงพบว่า ความคาดหวังและความพึงพอใจของผู้ชมมีความแตกต่างกันสูง มีความสัมพันธ์กัน เชิงลบ คือ ความคาดหวังสูง-ความพึงพอใจต่ำ หรือความคาดหวังต่ำ-ความพึงพอใจสูง โดยจะสอดคล้องกับทฤษฎีการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจที่ได้รับจากสื่อมวลชน สำหรับงานวิจัยชิ้นใหม่นี้

Palmgreen Wenner and Rayburn (1980 : 170 - 175) วิจัยเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างความคาดหวังกับความพึงพอใจที่ได้รับจากรายการข่าวโทรทัศน์ ของผู้ชม ใน เมือง เล็กซิงตัน รัฐเคนตักกี ด้วยการสุ่มตัวอย่างมาจำนวน 327 คน เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ทางโทรศัพท์ในเดือนพฤศจิกายน 1978 พบว่า ความคาดหวังว่าจะได้รับประโยชน์ในด้านความต้องการรู้ข่าวสารทั่วไปเพื่อการตัดสินใจที่เป็นประโยชน์ เพื่อความบันเทิง เพื่อการติดต่อระหว่างบุคคล และปฏิบัติการจากสังคม มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในประโยชน์ที่ได้รับจากการชมโทรทัศน์ดังกล่าว โดยจะสอดคล้องกับทฤษฎีการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจที่ได้รับจากสื่อมวลชน สำหรับงานวิจัยชิ้นใหม่นี้

Wenner (1986 : 165 - 169) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับความพึงพอใจที่ได้รับ (Gratifications Sought) ซึ่งก็คือความคาดหวังกับความพึงพอใจที่ได้รับ (Gratifications Obtained) จากการชมรายการโทรทัศน์โดยใช้วัดค่าการใช้สื่อเพื่อประโยชน์และความ

พึงพอใจในด้านความต้องการ เรียนรู้ ด้านความบันเทิง และความหลากหลาย การสื่อสารสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและปฏิภรียาจากสังคม รวม 12 รายการ เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ทางโทรศัพท์ สุ่มตัวอย่างผู้ชมโทรทัศน์จากเมืองไอโอวา รัฐไอโอวา จำนวน 306 คน พบว่าความพึงพอใจที่ได้รับจากการชมรายการโทรทัศน์ มีความสัมพันธ์กับความคาดหวังจากการชมรายการโทรทัศน์ โดยความพึงพอใจด้านต่าง ๆ ดังกล่าว จะมีความสัมพันธ์กับความคาดหวังในเรื่องเดียวกัน และไม่มี ความคาดหวัง ในเรื่องต่างกัน โดยจะสอดคล้องกับทฤษฎีการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจที่ได้รับจากสื่อมวลชน สำหรับงานวิจัยชิ้นใหม่นี้

บำรุง สุขพรรณ (2522 : 84-85) ได้ทำการศึกษาวิจัย เกี่ยวกับผู้มารับบริการวางแผนครอบครัว ณ สถานบริการวางแผนครอบครัว ว่าได้รับความรู้ เกี่ยวกับการวางแผนครอบครัวจากสื่อประเภทใดมากที่สุด จากงานวิจัยเรื่อง "บทบาทของสื่อในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์" และนอกจากนั้น ก็เพื่อศึกษาว่าสื่อประเภทใดสามารถให้ผลดีในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์การวางแผนครอบครัว ซึ่งจะ เป็นประโยชน์แก่หน่วยงาน หรือองค์กรที่ทำหน้าที่บริการด้านวางแผนครอบครัว ใช้ เป็นประโยชน์ หรือ เป็นแนวทางในการเผยแพร่ต่อไป ซึ่งผลสรุปว่า สื่อมวลชนประเภทวิทยุกระจายเสียง และหนังสือพิมพ์ แผ่นป้าย โฆษณา การวางแผนครอบครัวที่อยู่ตามสวนสาธารณะ ช่วยส่งเสริมความรู้การวางแผนครอบครัวแก่ประชาชนมากที่สุด ส่วนสื่อมวลชนประเภทภาพยนตร์และโทรทัศน์ให้ความรู้แก่ประชาชนในด้านการวางแผนครอบครัวน้อย โดยจะสอดคล้องกัน ในเรื่องของการใช้สื่อในการดำเนินการประชาสัมพันธ์ ซึ่งอาจจะเป็นในด้านใดด้านหนึ่งหรือการประชาสัมพันธ์หน่วยงานสังคมสงเคราะห์ สำหรับงานวิจัยชิ้นใหม่นี้

วันทนิย์ แสนภักดี (2532 : 91-95) ได้ทำการวิจัย เพื่อศึกษาความแตกต่างและความสัมพันธ์ระหว่างความต้องการรับรู้ทางการ เมืองจากสื่อมวลชน ความคาดหวัง พฤติกรรมการเปิดรับสื่อ และความพึงพอใจของนักศึกษา กลุ่มตัวอย่าง เป็นนักศึกษาวิทยาลัยครูพระนครศรีอยุธยา จำนวน 601 คน ผลการวิเคราะห์สหสัมพันธ์พบว่าตัวแปรต่อไปนี้มีความสัมพันธ์กัน (1) เพศกับพฤติกรรมการ เปิดรับสื่อในด้านความตั้งใจขณะ เปิดรับสื่อ (2) ความต้องการรับรู้ทางการ เมืองกับความคาดหวัง (3) ความต้องการรับรู้ทางการ เมืองกับพฤติกรรมการ เปิดรับสื่อ (4) ความต้องการรับรู้ทางการ เมืองกับความพึงพอใจ (5) พฤติกรรมการ เปิดรับสื่อกับความพึงพอใจ และจากการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอนพบว่า ความ

คาดหวัง พฤติกรรมการ เปิดรับสื่อและความต้องการรับรู้ทางการ เมืองมีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจ โดยจะสอดคล้องกับพฤติกรรมการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจที่ได้รับจากสื่อมวลชน สำหรับงานวิจัยชิ้นใหม่นี้

วัชรวิ จันทาโก (2525 : 114)) ได้ทำการวิจัย เพื่อศึกษาถึงความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่ผลิตรายการวิทยุกระจายเสียงต่อหน้าที่ของสื่อมวลชน เพื่อการพัฒนาประเทศ โดยศึกษา เฉพาะกรณีผู้ผ่านการอบรมหลักสูตรเจ้าหน้าที่ผลิตรายการวิทยุกระจายเสียง จากโรงเรียนการประชาสัมพันธ์ กรมประชาสัมพันธ์ ตั้งแต่รุ่นที่ 1 ถึงรุ่นที่ 28 โดยการเลือกตัวอย่างตามจุดมุ่งหมายของการวิจัย โดยถือหลักว่ากลุ่มตัวอย่างจะต้องเป็นผู้ที่ยังทำหน้าที่จัดรายการวิทยุกระจายเสียงด้วยตนเองโดยตรงในปัจจุบัน หรือแม้ว่าจะไม่ทำหน้าที่จัดรายการวิทยุด้วยตนเอง โดยตรงแล้วก็ตามแต่ยังคงทำงานเกี่ยวข้องกับงานวิทยุกระจายเสียง เช่น เป็นผู้บริหารสถานีผู้ควบคุมรายการหรือผู้ตรวจสอบรายการ เป็นต้น โดยรวบรวมข้อมูล โดยใช้แบบสอบถาม โดยได้ผลสรุปดังนี้

1. เจ้าหน้าที่ผลิตรายการวิทยุกระจายเสียง เห็นด้วยกับหน้าที่ของสื่อมวลชนในการพัฒนาประเทศ
2. เจ้าหน้าที่ผลิตรายการวิทยุกระจายเสียง ได้ปฏิบัติหน้าที่ของสื่อมวลชน เพื่อพัฒนาประเทศ
3. "ไม่มีความแตกต่างระหว่างความคิดเห็นต่อหน้าที่ของสื่อมวลชน เพื่อการพัฒนาประเทศ การปฏิบัติหน้าที่ของสื่อมวลชน เพื่อการพัฒนาประเทศของเจ้าหน้าที่ผลิตรายการวิทยุกระจายเสียง
4. ความคิดเห็นต่อหน้าที่ของสื่อมวลชน เพื่อการพัฒนาประเทศ การปฏิบัติหน้าที่ของสื่อมวลชน เพื่อการพัฒนาประเทศ ทิศนคติต่อสื่อมวลชน และค่านิยมสมัยใหม่ของเจ้าหน้าที่ผลิตรายการวิทยุกระจายเสียง มีความสัมพันธ์กันและสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกัน
5. ความมากน้อยของการปฏิบัติหน้าที่ของสื่อมวลชน เพื่อการพัฒนาประเทศของเจ้าหน้าที่ผลิตรายการวิทยุกระจายเสียง ขึ้นอยู่กับความแตกต่างของเพศ อายุ การศึกษา ประสบการณ์ ระยะเวลาที่จบการอบรม รูปแบบของรายการ

จากสมมติฐานทั้ง 5 ข้อนี้ จะมีเพียงข้อ 1 เท่านั้นที่ได้รับการยืนยัน โดยจะเกี่ยวโยงไปถึงในเรื่องบทบาทของสื่อมวลชนในการพัฒนาประเทศ รวมทั้งการคาดหวังและความเป็นจริงที่ได้รับและปฏิบัติจากสื่อมวลชน. สำหรับงานวิจัยชิ้นใหม่นี้

คันสนีย์ ชุมนุมมณี (2532:128-140) ได้ทำการวิจัยเพื่อศึกษาความคิดเห็นของบรรณาธิการและอาจารย์ผู้สอนวิชาการหนังสือพิมพ์ เกี่ยวกับคุณลักษณะของนักข่าวและบทบาทในการพัฒนาสังคม ผลการวิจัยพบว่าคุณลักษณะที่นักข่าวมี ซึ่งบรรณาธิการเห็นด้วยมากที่สุด 2 ลำดับแรกคือ การจับประเด็นใจความข่าว และมีจรรยาบรรณ ส่วนคุณลักษณะที่เป็นจริง อยู่ในปัจจุบัน บรรณาธิการเห็นว่าด้านเงินเดือนและสวัสดิการ และด้านทักษะความสามารถทั่วไปอยู่ในเกณฑ์ต่ำกว่าคุณลักษณะอื่น ทางด้านอาจารย์เห็นว่า ความมีคุณธรรมและมีจรรยาบรรณเป็นคุณลักษณะที่ควรมีมากที่สุดของนักข่าว แต่ที่เป็นจริงอยู่ในปัจจุบันอาจารย์เห็นว่าเงินเดือนและสวัสดิการ และการใช้ภาษาของนักข่าวยังต่ำกว่าคุณลักษณะอื่น

ในด้านบทบาทในการพัฒนาสังคม บรรณาธิการเห็นว่านักข่าวควรมีบทบาทในการส่งเสริมระบอบประชาธิปไตย และต่อสู้เพื่อความเป็นธรรมในสังคมสูงกว่าบทบาทอื่น ขณะเดียวกันก็เห็นว่าที่เป็นจริงอยู่ในปัจจุบันนักข่าวมีบทบาทในการพัฒนาสังคมด้านการส่งเสริมภาพพจน์เกี่ยวกับสตรีในทางสร้างสรรค์และส่งเสริมอาชีพ เพื่อเพิ่มพูนรายได้ของประชาชนอยู่ในระดับต่ำกว่าบทบาทอื่น ทางด้านอาจารย์เห็นว่านักข่าวควรมีบทบาทในการต่อสู้เพื่อความเป็นธรรมในสังคมและวิพากษ์วิจารณ์เพื่อแก้ไขสิ่งที่ไม่ดีในสังคมสูงกว่าบทบาทอื่น แต่เห็นว่าที่เป็นจริงอยู่ในปัจจุบันนักข่าวยังมีบทบาทด้านส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมแก่ผู้อ่าน และสร้างแรงจูงใจเพื่อให้ผู้อ่านเกิดความริเริ่มพัฒนาตนเองอยู่ในระดับต่ำ โดยจะเกี่ยวโยงไปถึงในเรื่องบทบาทของสื่อมวลชนในการพัฒนาประเทศ รวมทั้งการคาดหวังและความเป็นจริงที่ได้รับและปฏิบัติจากสื่อมวลชน สำหรับงานวิจัยชิ้นใหม่นี้